

СПИСАНИЕ ЗА БИБЛИОТЕЧНА ТЕОРИЯ И ПРАКТИКА

БИБЛИОТЕКА

ИЗДАНИЕ НА НАРОДНАТА БИБЛИОТЕКА „СВ. СВ. КИРИЛ И МЕТОДИЙ“

1'2009 ГОДИНА XVI

ISSN 0861-847X

СПИСАНИЕ ЗА БИБЛИОТЕЧНА ТЕОРИЯ И ПРАКТИКА

БИБЛИОТЕКА

ГОДИНА XVI. 1'2009

ГЛАВЕН РЕДАКТОР АЛЕКСАНДРА ДИПЧИКОВА

РЕДАКТОР ПЕТЪР ВЕЛИЧКОВ

РЕДАКЦИОННА КОЛЕГИЯ: АЛЕКСАНДЪР ДИМЧЕВ, АНЕТА ДОНЧЕВА,
АНИ ГЕРГОВА, АНТОАНЕТА ТОТОМАНОВА, БОРЯНА ХРИСТОВА,
ДОНКА ПРАВДОМИРОВА, ЕЛЕНА ЯНАКИЕВА, ЕЛИСАВЕТА МУСАКОВА,
НИНА ШУМАНОВА, СТОЯНКА КЕНДЕРОВА

ДИЗАЙН АНИ КОЛЧЕВА

ПЕЧАТНИ КОЛИ 4. ФОРМАТ 16 / 70 X 100. ТИРАЖ 360.

НАРОДНА БИБЛИОТЕКА „СВ. СВ. КИРИЛ И МЕТОДИЙ“. 1037 СОФИЯ.

БУЛ. „ВАСИЛ ЛЕВСКИ“ 88

ТЕЛЕФОНИ НА РЕДАКЦИЯТА: 988 28 11 (304. 206).

E-mail dipchikova@nationallibrary.bg; peturveli4kov@abv.bg

ПЕЧАТНИЦА НА НБКМ. СОФИЯ 2009

РЪКОПИСИ НЕ СЕ ВРЪЩАТ. ISSN 0861-847X

Хонорари не се изплащат. Всеки автор получава по 1 брой от списание „Библиотека“, в който е поместен негов текст.

Приемен ден за автори — сряда от 14 до 15 часа.

Съдържание

Юбилей

РУМЯНА КРЪСТЕВА

5 Сто и шестдесет години
библиотека в град Лом

КРАСИМИРА ЦОЛОВА

7 Ломската библиотека –
културно-просветно средище
с национално значение

ВАСИЛ БОЖИНОВ

12 Училището и читалищната
библиотека - мост на знание
и добродетелност

ЕМИЛ ЗАМФИРОВ

15 Общественияте библиотеки
– важен фактор за развитието
на гражданското общество

АНЕТА ДОНЧЕВА

17 Инициативи за дигитали-
зация на книжовното
културно наследство и
достъпа до него

АНИ ГЕРГОВА

21 Книгоиздаване, библиотеки,
електронна информация

Професия

АНКА СТОИЛОВА

27 Бележки за арабския език,
неговата графична система
и антропоними

АЛЕКСАНДЪР КАСАБОВ

35 Как да дигитализираме
наличния звуков фонд

Кръгозор

39 Библиотеките, авторските
права и икономиката на
знанието

Събития

НИКОЛАЙ АРЕТОВ

41 Българският
криминален роман

Любопитно

МАРИЯ ЛИЧКОВА

43 Библиотекарите
Якоб и Вилхелм Грим

Минало

РАЛИЦА ЦВЕТКОВА,

МАРКО ЦВЕТКОВ

45 „Мислено и преживяно“ на
Стилиян Чилингиров

Отклик

АЛБЕРТ БЕНБАСАТ

56 С отговорност пред
„лицето“ на книгата

СТЕФАН ДОЙНОВ

59 Творба, възплаваща
българския дух

ПЛАМЕН МИТЕВ

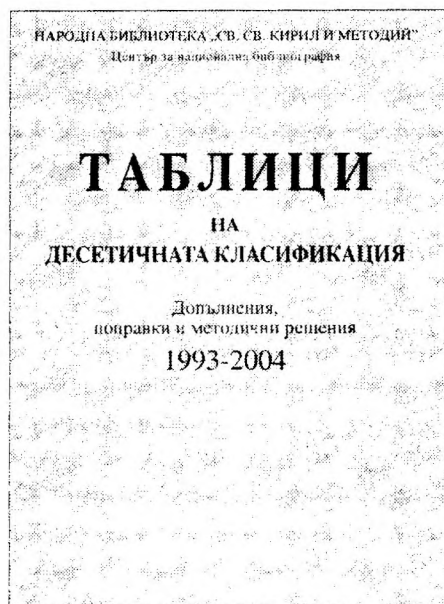
61 Това е живата
история на Габрово

ПЕТЯ КАЛУДИНА

63 Постъпили книги
в Сектор „Издания
по библиотечно дело“
на НБКМ

Важно за библиотеките!

Отпечатани са

Таблицы на десетичната класификация.

Допълнения, поправки и методични решения. 1993–2004

от Народната библиотека „Св. св. Кирил и Методий“.

Цената на изданието е 10,00 лв.

Заявки на тел. 988-28-11/в. 292, Юлиана Павлова.

СТО И ШЕСТДЕСЕТ ГОДИНИ БИБЛИОТЕКА В ГРАД ЛОМ

РУМЯНА КРЪСТЕВА*

Историята на град Лом е наситена с дела, оставили трайна диря в националната ни история. Неизменна част от нея заема библиотеката при Народно читалище „Постоянство“. Началото е в годината 1848-а, когато родолюбивият българин и европеец по дух даскал Кръстьо Пишурка пренася личната си библиотека в една от стаите на класното училище, в което преподава. Надписът „Читалище“, поставен на входа ѝ, полага основите на първата обществена библиотека в България, а ломчани получават привилегията да имат свое общодостъпно средище за контакт с писаното слово и познанието от различни области на живота.

С едноседмична програма от 13 до 17 октомври 2008 г. бе отбелязан 160-годишният юбилей на библиотеката в град Лом. Тържествата бяха открити с поклонение пред паметника на Кръстьо Пишурка. В камерната зала на читалището бе открита ретроспективна документална изложба, подготвена съвместно с Териториален държавен архив – Монтана, отразяваща многолетната история на библиотеката.

Гости на откриване на тържествата бяха областният управител Тодор Върбанов, Негово всепреподобие йеромонах Поликарп – представител на Видинската света митрополия, зам.-кметът на община Лом – Зоя Апостолова.

Поздрав за празника поднесоха младите таланти от вокално студио с ръководител Дафинка Борисова. Изпълнението на българската емблема на Евровизия – хитът „Вода“ на Елица и Стунджи, обра оваците на публиката. Тържествената вечер завърши със спектакъла на актьорите от Драматичен театър „Кр. Пишурка“ – „Как писар Тричко не се ожени за царкина Кита с китка накитена“ от Н. Русев, реж. Леонтина Ардити, който бе поздрав за юбилярите.

На 14 октомври детското утро „Вълшебният свят на Шарл Перо“ събра децата от пет детски градини в камерната зала на читалището. С много настроение, артистизъм и талант децата влязоха в ролите на любими приказни герои. На сцената оживяха Котаракът с чизми, Червената шапчица и още куп принцове и принцеси от приказния свят на Шарл Перо. Игри с публиката позволиха на най-досетливите и любознателни зрители да спечелят награди.

Част от празничната програма бе срещата с писателката, киноактрисата и вокалистката Лиана Антонова. В емоционално-артистичен монолог Лиана Антонова представи своите възгледи за живота и смъртта, причупени през призмата на интереса ѝ към езотеричното и окултизма.

На 16 октомври се проведе заключителният етап на Националния литературен конкурс „Яна Язова“ – второ издание. За да избере най-добрите, тричленното жури с председател литературният историк Петър Величков – изследовател на живота

*Авторката е главен библиотекар в библиотеката при Народно читалище „Постоянство“.

Мирослава Христова, Ралица Йорданова и Златина Ангелова (от дясно на ляво) спечелиха наградите в конкурса „Яна Язова“

на съгражданката ни Яна Язова, е селектирало 112 творби на автори от цяла България. Голямата награда на конкурса бе присъдена на Мирослава Милкова Христова за разказа ѝ „No chanti!!!“. Втора награда получи разказът „На ръба“ от Златина Ангелова, а трета – „От другата страна“ от Ралица Йорданова.

След второто издание на конкурса жури, участници и публика бяха категорични, че традицията трябва да продължи, за да провокира творческия импулс на младите и да напомня за уникалния и разностранен талант на патрона Яна Язова.

Празничната програма завърши с научна конференция под надслов „Библиотеките – непреходни средища на българската духовност и тяхната роля в развитието на гражданското общество“. Свои доклади на форума представиха Анета Дончева – зам.-директор на Народна библиотека „Св. св. Кирил и Методий“, проф. Ани Гергова – преподавател в СУ „Св. Климент Охридски“, Красимира Цолова – представител на Териториален държавен архив – гр. Монтана. Читалищните дейци и бивши педагози Васил Божинов и Емил Замфиров от Лом споделиха опита от съвместната дейност на библиотеката и училищата в град Лом и тяхната роля за духовното развитие на младите хора и призванието им да бъдат средища на знание и добродетелност.

Юбилейните тържества приключиха, но не и годината пред нас. Предстоят ни много събития, които поставят пред нас нови отговорности и задължение за още по-богата и разнообразна дейност на библиотеката.

ЛОМСКАТА БИБЛИОТЕКА – КУЛТУРНО-ПРОСВЕТНО СРЕДИЩЕ С НАЦИОНАЛНО ЗНАЧЕНИЕ

КРАСИМИРА ЦОЛОВА

Лом е град, който уважава и изучава своята история, Лом помни личности, оставили пътечка или направили брод. Лом е обречен да бъде сред първите. Той е люлка на българския дух, просвета и култура, люлка на много именити българи. Храмът на българската духовност – читалището, пази огъня на първите, ревностно съхранява спомените за отминали времена и се вмести в съвременната културна среда на града.

С настоящото съобщение ще се опитам чрез документи, съхранявани в Териториален държавен архив, да представя съвсем накратко състоянието на читалищната библиотека от нейното създаване до края на Балканските войни 1912–1913 г. Ще използвам и други мои дългогодишни проучвания на културно-просветната дейност в Северозападна България, които представих на Националната научна конференция „Култура и културна политика в България 1879–1944 г.“ в Пазарджик. Сравнителното ми изследване дава възможност да бъдат преосмислени и по-добре разбрани културните корени, традиции и взаимовръзки не само в региона, но и тяхното значение в национален мащаб.

Всички знаем, че интелигентът е фигурата, която доминира в градската култура и в обществения живот както в Лом, така и в цялата страна. През Възраждането хиляди образовани българи се трудят като учители, свещеници, дейци на литературата и изкуството, като книжари и вестникари, като лекари, военни, адвокати, банкери, чиновници и други. Лом е сред градовете, в които са родени, образовани и работят най-много такива. Основен източник на интелигенция са семействата на образованите българи, предимно с градски произход, на учители, на свещеници, на едри и дребни търговци, на богати занаятчии, едри земеделци и чиновници. Всяка градска култура има свой неповторим колорит, съответстващ и на културно-просветния потенциал. Образованите личности в града формират със своя труд по-високо равнище на социални потребности. Творческият им труд е изцяло социален, човешки – и по произход, и по съдържание. Те проявяват своята творческа същност с различна степен и по различни начини във формите на универсалната им обществена дейност. Като учредители, членове и спомоществатели на културно-просветни дружества и организации, те формират потребност у подрастващите да се образуват. Културно-просветният потенциал от пришълци в крайдунавския град също намира измеренията си в дейността на читалището, училището и църквата. Културните вкусове на населението се формират чрез сказки, вечеринки и увеселения.

Духовната култура в Лом се развива при значително по-висок културен уровень и по-висок критерий на населението. Благоприятното местоположение, свързано

със създалите се по-късно икономически условия, изиграва важна роля за въздигането на Лом като оживен търговски, занаятчийски и културен център.

Новото светско училище започва да играе голяма роля за просветното и културно издигане на българите в градовете и селата. Може да се каже, че както библиотеките по това време, така и читалищата са рожба на българското училище. Първите библиотеки се откриват в училищата и са предназначени за учениците и учителите. Една от първите училищни библиотеки е при Габровското класно училище, открито в 1835 г. През 1845 г. Виктор Григориевич дава сведения за още две училищни библиотеки – в Казанлък и Пловдив. Училищните библиотеки са първите наши светски библиотеки с публичен характер.

Първите обществени библиотеки, предназначени не само за учащи се, но за всички желаещи да се ползват от тях, са били създадени също в училищата от учителите. Училищните библиотеки постепенно прерастват в обществени. Смята се за първа тази в Трявна, създадена през 1847 г. За втора подобна обществена библиотека Ценко Цветанов посочва тази в Лом, открита от учителя Кръстьо Стоянов Пишурка през 1848 г. в новооткритото ломско училище. Само че той я нарекъл „читалище“(1).

„В това читалище калфите самички или с Пишурката са се събирали, та се разговаряли или прочитали вестници и книги. Освен вестници Пишурката им чел и други книги, из които превеждал интересни и поучителни статии и откъслечи(2).

Редовно са получавани „Цариградски вестник и „Српске новине“, а по-късно и други наши и чужди вестници. Увеличава се и броят на книгите. Както вестниците, така и книгите се получават главно като дар от добри българи и някои чужденци. Австрийското дунавско параходно дружество подарява на библиотеката многогомен лексикон на немски език.

През 1891 г. в Лом учителите са 13 на 604 учащи се, в Берковица – 8 на 338 учащи се, във Фердинанд – 4 учители на 123 учащи се. Във Враца учителите са 15, в Оряхово – 6.

Бюджетът на училищата в градовете също е различен, като приходите им се формират от постоянни доходи и държавна помощ. В Лом годишният бюджет е 51 665 лв., в Берковица – 39 000 лв., във Фердинанд – 23 023 лв.

Ломското педагогическо училище е с голям принос за развитието на културните процеси в града, в региона и страната. То произвежда кадри за образованието, науката и управлението в национален мащаб. Завършилите млади педагози пренасят културно-просветните си познания от Лом в населените места, където учителстват. Те са инициаторите и създателите на читалища, библиотеки и други културно-просветни организации в България в края на XIX и началото на XX век.

В изложение за състоянието на Ломското окръжие през 1895/1896 г. на окръжния управител Лука Г. Груйов, представено на Окръжна сесия, се посочва, че в окръга има само едно читалище с название „Постоянство“, което съществува от 1854 г. и си има собствено помещение. Библиотеката разполага с 2049 книги и списания. Издържа се от членски внос, театрални представления, балове, вечеринки и помощи от градската община. Ученолюбивите дружества в града са три – „Св. св. Кирил и Методий“ (1879 г.), „Благодетел“ (1888 г.) и Околийско учителско дружество“ (1895 г.). Макар че другаде в окръга няма читалища или ученолюбиви и други подобни дружества, желателно би било общинските съвети в градовете Берковица и Фердинанд да вземат инициативата за устройването на поне по едно читалище в градовете им, както с това ги задължава и самият закон за градските

общини, без да чакат поне за това подканата от другаде, толкоз повече и сами съзнават нуждата от тия читалища(3).

През учебната 1895/1896 г. само в Педагогическото и трикласното училище се обучават 453 ученика от 19 учители, от всички краища на България. В Девическото училище 5 преподаватели обучат 71 ученички. В турското четвъртокласно училище „Руждие“ един преподавател обучава 23 ученика. Две забавачници са посещавани от 60 деца. В четирите основни училища в Лом се обучават 773 ученика, а в двете турски – 128(4).

В Териториален държавен архив – Монтана се съхраняват документи на библиотеката от 1897 г. до наши дни. Те са достоверните източници за историческото развитие на библиотечното дело, което е неразделна част от читалищното.

На отчетно-изборното събрание на 5 окт. 1897 г. за библиотекар е избран Г. Миков. Председател става Ц. П. Мислов и се искат още два шкафа за библиотеката(5).

От 4 юли 1899 г. за библиотекар е избран А. Йорданов, когато председател е Никола Попов. През същата година почетният член на читалището Нечаев дарява „Всемирна илюстрация“ и абонира библиотеката за журнала „Санктпетербургски вестности“(6).

На отчетно-изборното събрание на 5 декември 1904 г. за библиотекар е избран Б. Т. Белчев, когато председател е Милко Бечов. Взема се решение читалнята да работи от 8 до 12 часа и от два до мръкване след пладне, през което време да се задължи читалищният слуга да присъства непременно в читалнята и да изпълнява по-акуратно службата си(7).

На 11 септември 1905 г. за библиотекар е избран учителят Благой Томов. От 5 души членове на Читалищното настоятелство четирима са учители и един е търговец(8).

На отчетно-изборното събрание на 23 ноември 1906 г. за библиотекар е избран Русин Цеков. Определя се комисия да провери книгите и установи липсващите. Около 1/4 от годишния бюджет на читалището се отделя за закупуване на книги(9). Същият е преизбран на общо събрание на 29 юни 1908 г. отново за библиотекар, когато председател на настоятелството отново е Никола Попов(10). В началото на следващата година му се възлага да изработи нов проектоустав на читалището и правилници за библиотеката и читалнята. Предлага се да се назначи още един библиотекар и да се поръчат още рафтове за книгите(11).

Имайки предвид новото модерно обзавеждане, библиотекарят споделя необходимостта от напечатването на каталози на 15 юли 1909 г. пред настоятелството(12).

През август 1909 г. се доставят 25 стола и 6 наклонени маси за новата читалня(13).

На 16 ноември 1909 г. учителското дружество при педагогическото дружество и прогимназията в града предлагат на настоятелството да се открият общообразователни курсове(14).

В отчета от 7 март 1910 г. се посочва, че от декември до март 1909 г. в библиотеката са получени 44 списания, 23 вестника, а книгите в библиотеката са 1672 тома. За трите месеца читателите са 139 и са ползвали 296 книги, 27 списания и 56 вестника(15).

На общо събрание, проведено 13 юни 1910 г., председателят Никола Попов

споделя, че „една от главните задачи на бъдещото настоятелство трябва да бъде насочена към обогатяване и поставяне на библиотеката в състояние, от което да може да се почерпят сериозни познания по разните клонове на литературата, науката и изкуството(16)“.

През същата година се завишава бюджетът за читалнята и библиотеката, поставя се часовник в читалнята. Надзорът в читалнята се препоръча да е по-голям. На общо събрание на читалището на 12 септември 1910 г. се взема решение и нечленовите на читалището да ползват книгите и списанията(17).

При бюджет 12 750 лв. през 1911/1913 г. разходите, предвидени за библиотеката, са 800 лв., като другите са за погасяване на заем от 5000 лв., 2160 лв. остават за прислугата и за останалите дейности в читалището(18).

През 1911 г. библиотеката става още по-достъпна за посетители. Читалнята е посетена от 3947 души с различни професии, членове и нечленове на читалището. От библиотеката са раздадени 498 книги на 530 читатели. Книгите са вече 2102 тома. Библиотекар по това време е Ангел Маринов(19). След него, от 1912 г., библиотекар става Борис Евстатиев.

На 25 февруари 1914 г. настоятелството на ломското гражданско читалище „Постоянство“, с председател Милко Бечев, утвърждава Правилник за читалнята и библиотеката, според който читалнята трябва да бъде отворена от 7 до 19 часа, а през лятото до 21 часа; книги от библиотеката да се дават и приемат от 8 до 12 и от 14 до 17 часа; в празнични дни от 8 до 12 часа; нечленовите на читалището заплащат депозит в двоен размер от стойността на взетата книга; книгите се ползват до 1 месец; читател, не върнал книга в срок, след две покани се предава на съд(20).

Десетки са дарителите на книги от личните си библиотеки. В документи са описани заглавията и авторите. Интересен е фактът, че на 29 октомври 1914 г. се учредява фонд „Виктория Д. Клисурска“, дъщеря на Димитър Клисурски и съпруга на Никола Г. Бойчев. Бащата и съпругът даряват на няколко пъти парични суми за закупуване на книги за библиотеката. Книгите са щемпеловани с името на фонда(21).

Ценни издания, притежавани от библиотеката

Колективът на библиотеката

Смятам, че краткото ми изложение ще даде възможност за бъдещи интересни наблюдения, изводи и корекции, с които ще се постигне правдива картина за развитието на библиотечното дело в регионален и национален мащаб. Необходимо е да осмислим фактите, такива, каквито са в официалните документи и да погледнем аналитично върху историята на ломската библиотека, върху нейното състояние и възможности.

Смятам, че всички библиотекари са носители на своеобразно самочувствие и чар, защото изпълняват достойно и съвестно своята мисия, предначертана от предците им – да пишат културно-просветната история на Лом. Гордейте се, живеете в град с духовна биография. Честит празник!

Бележки

1. Цветанов, Ценко. Общо библиотекознание. – С., 1956.

2. Маринов, Д. Читалището в гр. Лом преди Освобождението. // Юбилеен сборник на читалище „Постоянство“. 1927. с. 12–13.

3. Ф. 506К, оп.1, а.е. 9, л. 27.

4. Пак там, л. 24.

5. Ф. 427К, оп.1, а.е. 108, л. 31.

6. Пак там, л. 60.

7. Пак там, а.е. 109, л. 12.

8. Пак там, л. 16.

9. Пак там, л. 24.

10. Пак там, л. 47.

11. Пак там, л. 84.

12. Пак там, л. 91.

13. Пак там, л. 95–96.

14. Пак там, л. 107.

15. Пак там, л. 120.

16. Пак там, л. 133.

17. Пак там, л. 140.

18. Пак там, л. 155.

19. Пак там, л. 160.

20. Пак там, а.е. 110, л. 39

21. Пак там, л. 52.

УЧИЛИЩЕТО И ЧИТАЛИЩНАТА БИБЛИОТЕКА – МОСТ НА ЗНАНИЕ И ДОБРОДЕТЕЛНОСТ

ВАСИЛ БОЖИНОВ

160 години от началото! Много или малко са? Достатъчни, за да кажем: достойно, плодотворно извървян път. От скромната библиотека в малката класна стая на новооткритото взаимно училище в Лом, създадена от младия учител Кръстьо Пишурка, до просторната зала днес, с над 100 000 тома и библиотекари специалисти. Високият дух покорява преклонната възраст – от библиотеката и днес лъха младост, свежест и красота.

През годините ОУ „К. Фотинов“ върви ръка за ръка с читалищната библиотека, защото тя предлага голямо книжно богатство, срещи със забележителни творци. Тя ни помага по пътя на знанието и възпитанието, защото ако училището е духовен храм на знанието, то библиотеката е свят олтар на книгата, на нравствените ценности.

Радва създадената положителна практика началните учители още в първи клас да водят малчуганите в библиотеката, за да ги научат откъде могат да си вземат хубави книжки и как да ги опазват. Изключително важни са началните стъпки на бъдещите читатели, подкрепени от началните учители.

Такава прекрасна и активна в своята практика да контактува с детския отдел на библиотеката е началната учителка Мелина Андреева. След като изучат всички букви, тя завежда първолаците в библиотеката и с кратко тържество, посветено на българската азбука, те стават активни читатели. През годините г-жа Андреева е провела много и разнообразни тържества в детския отдел като: „Празник на българската книга“, „Празник на българската народна приказка“, „Обичам те, българска реч“, вечери, посветени на различни годишнини на детски автори. А през април 2008 г. учениците от IV клас на г-жа М. Андреева спечелиха I място на общоградската викторина, посветена на годишнина на Шарл Перо.

Богат е опитът на учителката по български език и литература Боянка Гинина. Тя проведе урок със VII-а клас на тема „Език свещен на нашите деди“ в читалнята на детската библиотека. Встъпителното слово на главната библиотекарка Красимира Левченко бе за значението на родния език. Последваха кратък анализ на Вазовото стихотворение „Българският език“, четене на стихове и есета за родния език от учениците. Малките художници пък бяха изработили илюстрации на моменти от прочетени книги. Този урок, разбира се, можеше да се проведе и в класната стая, но атмосферата тук е по-различна, интересът е по-голям. Класът направи голям жест като дари книжки на библиотеката.

Като базова учителка Гинина използва при подготовката на уроците си богата биографична, художествена и критична литература. Например при уроците „Чудният свят на пословиците и поговорките“, „Прослава на българския

национален дух в „Опълченците на Шипка“, „Страдание и величие в живота на хъшовете в „Немили-недраги“, „Красотата в света на Йовковите герои“.

Литераторката Евгения Панталеева участва като изпълнител в десетки общоградски конкурси — рецитали, организирани от библиотеката, в обсъждане на книги в детски градини, училища и учреждения.

Учениците от кръжока „Художествено слово“ достигнаха с подготвени композиции от избрани стихове на любими поети до заключителни етапи на национални конкурси в градовете Плевен и Велико Търново. Една от тези изпълнителки, Ивон Иванова, завърши за учителка по български език и литература.

От випуски преди нея се открил безспорният талант на ученичката Тинка Филипова, редовен читател на библиотеката. Тя подготви самостоятелен рецитал от любими творби, между които се открояваха „Хоро“ на А. Страшимиров и „Очи“ на Хр. Смирненски. Рециталът траеше цял час, а изпълнителката бе едва на 14-15 години.

Ярък пример на успешна съвместна работа с библиотеката са творческите срещи с обичания съвременен поет Матей Шопкин, чиито стихове са истинска патриотична струя в българската поезия. Неведнъж той е гост на града, на библиотеката, на училище „К. Фотинов“. Пред седмокласниците на учителката Мариана Иванова той изнесе урока „Съвременна българска поезия“. Започна с една искрена изповед: „Заставал съм на симпозиуми, на международни писателски срещи, на конгреси, но пред ученици — за първи път.“ Бе невероятна атмосферата за учениците — сред тях бе жив поет. Паралелките в VII клас бяха 5 и благодарение отзивчивостта на библиотекарките учениците успяха да прочетат желаните стихосбирки на български поети.

Трайни следи остави срещата в училището с проф. Димитър Томов, преподавател по анимация в НАТФИЗ, възпитаник на училището. Той говори за своите карикатури, за работата си в областта на анимацията, за контактите си с Доньо Донеv, създател на „Тримата глупаци“. С интерес присъстващите научиха, че 14 младежки години Д. Донеv е прекарал в Лом и е възпитаник на ломската гимназия „Н. Геров“. Увеличиха се почитателите на изкуството на проф. Томов, което пролича при организираните от читалището и представителството на художниците в града негови изложби.

Неведнъж читалището ни е кanelo да гостуват в Лом двама големи актьори: Виолета Бахчеванова и Васил Стойчев. За наша голяма радост те приеха да гостуват и на училището, като изпълниха откъси от книгата „Вулканите на Мексико димят“. Бе истински културен празник. Приятна бе констатацията, че след този вълнуващ рецитал-спектакъл все повече се търсеше книгата на авторката Лиляна Стефанова, отличаваща се със силни патриотични чувства.

Традицията на активна съвместна работа на училището и читалищната библиотека продължава. През 90-те години на миналия век М. Шопкин бе отново гост на училището. Този път на урок по български език — „Есе“, при учителката Първа Никифорова. Поетът сподели положителните си оценки и даде препоръки към прочетените есета от учениците. Те поставиха редица въпроси на поета: „Как се роди тази обич у вас към поезията?“, „Какви бяха вашите ученически мечти?“, „Кои са вашите учители в литературата?“, „Откъде черпите вдъхновение?“ и т.н. Поетът отговори, че се вдъхновява от самия живот, от любовта, от болката. Обича много творчеството на Ботев, Вапцаров, Есенин. След срещата М. Шопкин си тръгна изключително доволен от топлината на читателските сърца и искреното:

„Честит юбилей, поете!“ М. Шопкин написа и текста на марша на училището, а учителят Горан Струнджев – музиката. С този марш започват всички училищни тържества.

През май 2008 г. литераторката Анна Стоименова, редактор на училищния вестник „Любословие“, организира с учениците разговор за „Първото българско списание „Любословие“ и неговия редактор К. Фотинов. Поводът беше юбилеят на училището – 115 години от основаването му. Приятно бях изненадан от прочетените интересни материали в училищния вестник. Помислих си, а защо тези любознателни ученици да не видят някогашното „Любословие“ на Фотинов. Помолих библиотекари от старопечатния фонд на Народната библиотека „Св. св. Кирил и Методий“ да ми предоставят да прочета един брой. Преснихме го, оформихме го, както е било преди повече от 160 години и го подарих на младите журналисти от училището.

Продължават контактите с библиотеката и на учителите по история. Това пролича особено при подготовката и участието на учениците в общоградската викторина „150 години читалище и театър в Лом“. Главният библиотекар Румяна Кръстева предостави необходимата литература за историята на читалището, театъра, библиотеката и за всеотдайния учител, читалищен, театрален деец Кръстьо Пишурка. Учениците отговаряха изчерпателно и завоюваха достойно първото място, стимулирани от директорката на училището Анна Светославова.

Учители и ученици следят с повишено внимание и литературния конкурс на името на писателката Милена Авонеди – възпитаничка на училището.

Съдържателна и разнообразна е съвместната работа на училището и читалищната библиотека. Благодарение на взаимните усилия на учителите и библиотекарите учениците ни добиват знания по литература, история, география, биология и други клонове на науката, изкуството, културата, израстват духовно по-богати, възпитани, стават по-добри хора.

На какво се дължат положителните резултати? На инициативността както на учителите, така и на библиотекарките. Дължи се на тяхната квалификация, при която няма задоволство от постигнатото. Те се стремят да прибавят към традицията, съгласно съвременните изисквания, нещо ново и във формите и в съдържанието. Провежданите срещи с хора на литературата и изкуството стимулират учениците да търсят и да четат техните творби. Учителите провеждат периодични анкети, следят как и какво четат, какви книги и най-вече какви теми интересуват учениците.

Има и неща, които не задоволяват. Не задоволява понякога активността на учениците при подготовката и провеждането на някои планирани инициативи. При новите информационни технологии, при това чудо – интернет, виждаме, че тревожно намалява времето за четене при не малко ученици. Дано подетата кампания на БНТ „Голямото четене“ ги стимулира да прочетат и участват с някой избран техен любим роман и ги накара да му отделят повече време.

Положителните резултати ни вдъхват увереност, че със съвместните творчески сили на учители и библиотекари този мост *училище-читалищна библиотека* ще става все по-привлекателен за преминаване от учениците. Мостът на знанието и добродетелността!

ОБЩЕСТВЕНИТЕ БИБЛИОТЕКИ – ВАЖЕН ФАКТОР ЗА РАЗВИТИЕТО НА ГРАЖДАНСКОТО ОБЩЕСТВО

ЕМИЛ ЗАМФИРОВ

Възникването на читалището в средата на по-миналото столетие е един от пътищата, водещи до формирането на културно-икономическата идентичност и национално съзряване на българина във време, когато не съществува суверенна държавна организация и автономна църква. Като духовни ценители се обособяват градове без особени книжовни традиции през Средновековието – Свищов, Лом, Русе и др. Разположени на важни речни и сухопътни линии, установили контакти – икономически и културни, тези селища за сравнително кратко време отиват доста напред в учебното дело, културата, икономиката.

Формирането на гражданин от нов тип, включването му в общности започва от училището, а българското читалище е негова рожба. Именно този институт изпълнява активна роля и е важен фактор в духовните взаимоотношения на българското общество, в социализацията на културата през 60-те години на XIX век и мястото на читалището като комуникативен фактор в този процес. Потребностите на българина от знания, от художествено, научно или популярно четиво се задоволяват по различни пътища – чрез училището и преди всичко чрез читалищните библиотеки. Първият обществен контакт с книгата става в така наречените читални. Коя е първата българска читалня и у кого за първи път се заражда мисълта да масовизира писменото и печатното слово под такава форма е трудно да се установи. И по този въпрос изследователите изхождат от позициите на местния патриотизъм.

Според Диана Цветкова: „30 януари 1856 г. е рождена дата на Първата обществена библиотека в България, първа по своето създаване, богатство и организация.“ (Вж сб. „140 години читалищно дело“, С., 1997, статия – „Свидетелство за духовна мощ“, с. 11).

Веселина Сотирова и Иван Димитрашков твърдят: „Откриването на първото взаимно училище в гр. Лом през 1848 г. е свързано с откриването на първата обществена библиотека у нас.“ (Цит. от публикацията „110 години дейност на библиотеката при НЧ „Постоянство“ – Лом“ в сб. „100 години културен живот в гр. Лом“. – С., 1961).

А наченки на библиотечна дейност могат да се отбележат още в средата на XVIII век, за които се съобщава в бележка от дамаскинара Йосиф Брадати: „В това лето, 1745 г., развалиха турци каша у Самоков, беха направили да четут нещо като читалище.“

Появата на ломската библиотека е изключителна заслуга на дошлия от Враца даскал Кр. Пишурка, когато през 1848 г. в новооткритото светско взаимно училище на една от стаите той поставя наименованието „читалище“ и предоставя първоначално личната си библиотека – предимно учебници, вестници и списания, но впоследствие книжният фонд се обогатява. А читалнята се установява като духовно средище, където младите българчета поемат пътя към просветата и знанието.

Някои факти и особености на библиотечната дейност през 50-те и 60-те години дават основание да се твърди, че още преди основаването на читалището през 1856 г. библиотеката към Ломското взаимно училище придобива обществен характер. Защо? Тя не е само място за четене от учениците, а те са 18-19-годишни младежи, близки по възраст до своя учител,

библиотеката се посещава и от техните родители, както и от будните и жадни за просвета и култура ломчани.

Пред всички тях Кр. Пишурка редовно всяка седмица изнася сказки, преразказани в народни четения, за да се обособят като една от най-дейните и стойностни форми на читалишна дейност – народният университет.

Формирането на читалището като първообраз на гражданското общество се засилва през 70-те години на XIX век, когато читалищата, както отбелязва Димитър Маринов, без да пренебрегват общокултурните си задачи, се превръщат в „политически клубове“. Място, в което се наблюдава открит и често пъти остър сблъсък на идеи, поколения, принципи. Дискутира се между „млади“ и „стари“ за избора на читалищното настоятелство, подбор на теми за сказки, на пиеси и т.н. Характерна особеност на ломската библиотека е нейната последователна устойчивост, независимо от трудностите с различен характер. Докато читалището и театърът по различни причини са прекратявали дейност, то библиотеката неизменно е функционирала.

В тясна връзка с целите и нуждите на библиотеката е появата и на театъра – представянето на „Многострадална Геновева“ е трябвало да събере средства чрез образуване на фонд за библиотеката. Подобна цел си поставя и създаването през 1857 г. в Лом на Женско дружество. Ломската библиотека се утвърждава като непреходно духовно средище и с творческата продуктивност на първооснователите си Кр. Пишурка, Н. Първанов. Освен учебници за взаимното училище Кр. Пишурка е автор на стихосбирката „Аделаида – алпийската пастирка“, издадена с подкрепата на 859 спомоществатели от Лом, Вилин, Свишов, Ловеч, та чак от Букурещ, Петербург и Белград.

За популярността на ломското читалище, съответно библиотечното дело, са показателни и други факти. Побългарената творба на Кр. Пишурка „Момина китка“, излязла в тираж 998 екземпляра, има 859 спомоществатели от 78 селища, от които 24 градове и 54 села.

Другата стихосбирка „Куткудячка“ (1871) също поражда голям интерес – излиза в тираж 1078 екземпляра, също толкова спомоществатели, каквито са и читателите на „Момина китка“ – 71 селища, 23 градове и 48 села.

Чрез Женското дружество руската княгиня Елисавета Алекс. Голицина подарява през 1862 г. 20 книги на библиотеката. Кр. Пишурка, който след първото тримесечно престояване във видинския арест по повод първото театрално представяне, е изгорил книгите, вестниците и списанията в двора на училището, казва: „Да ми миряса главата.“ Но амбициозният просветител не само, че не се оттегля от народобудителската си мисия, напротив, продължава упорито да твори на общественото поприще, като оставя значително наследство. Синът му Стефан Пишурка подарява 1560 книги, повечето от които са от Кр. Пишурка. Н. Първанов дарява 1000 книги. Заслужава внимание по разглеждания проблем и отношението на властта към читалищното, респективно към изявите на библиотеката. Като цяло отношението е не само положително, изразено с материална и морална подкрепа. Има отделни случаи на възпрепятстване на устройвани инициативи на библиотечна основа. Например, за отбелязване годишнината на А. С. Пушкин през 1937 г. са свалени читалищното настоятелство и неговият председател Страхил Каменов. Пак по негова инициатива във връзка с 30-годишнината от смъртта на Л. Толстой е била подготвена изложба, театърът е имал в репертоара си „Силата на мрака“ и „Живият труп“, но тя е била разтурена, защото е била доставена чрез съветското посолство в София.

160-годишният летопис на библиотеката в Лом недвусмислено доказва нейната действена и решаваща роля като важен фактор както в процеса на културното строителство, като непреходно духовно средище, така и във формирането на гражданско общество. Процес, който и в наши дни все още не е завършил, продължава да е актуален и библиотеките при новите условия и предизвикателства имат своето заслужено и достойно място.

ИНИЦИАТИВИ ЗА ДИГИТАЛИЗАЦИЯ НА КНИЖОВНОТО КУЛТУРНО НАСЛЕДСТВО И ДОСТЪПА ДО НЕГО

АНЕТА ДОНЧЕВА

Настоящата конференция има за цел да разгледа проблемите на библиотеките като непреходни средища на българската духовност и тяхната роля в развитието на гражданското и информационното общество. Така поставена, темата е неразривно свързана с някои от стратегическите цели на съвременната библиотека, отнасящи се до опазването на културно-историческото наследство чрез развитие на процесите на дигитализация и създаване на национални дигитални библиотеки като част от Електронната библиотека на Европа. Това включва съхраняване и опазване на важни национални книжовни паметници чрез съвременни методи и технологии, създаване на възможности за бърз и ефективен достъп на потребителите до дигиталните ресурси, включително в помощ на образованието, научните изследвания, културата, туризма и други области.

Много развити страни отдавна за изработили и изпълняват стратегии за създаване и функциониране на дигитални библиотеки и процесите на дигитализация, които включват проблеми на подбора, техническото осигуряване, финансирането и др. Европейската комисия осигурява средства в редица програми за изследвания за увеличаване на достъпа до културното наследство и дигиталното му съхраняване, за създаване на национални дигитални колекции и услуги, улесняващи многоезиковия достъп и употреба на културните материали. Специалистите вече познават и различни платформи за дигитални библиотеки.

Ще разгледаме някои инициативи за дигитализация на книжовното културно наследство и достъпа до него в европейски и национален мащаб.

I. Европейски проекти

1. Проект Европейска библиотека (The European Library)

Европейската библиотека е изградена върху инфраструктурите на Евро-пейските национални библиотеки. Това е услуга на Конференцията на европейските национални библиотеки (CENL) и предлага свободен достъп до книги, списания, вестници, аудио и видео архиви, дигитални и недигитални от 33 библиотеки в Европа. Българската национална библиотека влиза чрез *Проект TELPlus*.

2. Проект Европейска дигитална библиотека (EDL – European Digital Library)

Това е целеви проект, финансиран от Европейската комисия по програмата *eContentplus* и координиран от Германската национална библиотека.

Започнал през септември 2006 г., той интегрира библиографските каталози и дигиталните колекции на Националните библиотеки на Белгия, Гърция, Исландия, Ирландия, Лихтенщайн, Люксембург, Испания и Швеция в The European Library. Проектът прави първите стъпки към сътрудничество не само с библиотеки, но и с други културни инициативи.

Европейската библиотека (*The European Library*) играе голяма роля в изграждането на Европейска дигитална библиотека.

3. Проект Европейана (Europeana)

Това е нов проект на ЕК и се изгражда на основата на Европейската библиотека (The European Library). Обединява вече библиотеки, музеи, архиви, аудиовизуални центрове. Предвижда се през 2008 г. да има 2 млн. обекта, а през 2010 г. да достигне обем от 6 млн. обекта.

4. Европейската инициатива „Дигитални библиотеки“

Целта на тази инициатива е да бъде направено европейското културно и научно наследство достъпно за всички. Дигиталните библиотеки включват различни видове материали: книги, вестници, филми, архивни записи.

Ключовите понятия тук са: дигитализация, он-лайн достъп, дигитално опазване, съхранение. Съществени са двете основни форми на реализация – културно съдържание и научна информация.

II. Проекти за дигитализация на Националната библиотека „Св. св. Кирил и Методий“

Работата по дигитализацията на документите в Националната библиотека се осъществява в рамките на няколко проекта:

1. Национални

➤ Проект „Дигитален център“

В началото на 2006 г. започна работата по проекта „Дигитален център на Националната библиотека“, свързан с приоритетното реализиране на програмата за реформи в технологиите в Националната библиотека и по-точно с дигитализирането на библиотечните фондове. Проектът беше финансиран с целеви средства от Министерството на финансите и със съдействието на Министерството на културата, що се отнася до закупуването на техническото обзавеждане и основния софтуер. Проектът на Националната библиотека включва дигитализиране на стратегически важни документи от уникалните колекции – славянски ръкописи, старопечатни книги, архивни документи, документи и снимки от Българския исторически архив и други. В рамките на пилотния проект първоначално бяха дигитализирани над 150 документа, така че да се установят основните принципи и правила за тяхното описание, съобразени както с международно приетите стандарти, така и със спецификата им.

В Дигиталния център бяха направени и няколко подобрения чрез закупуване на нова техника.

➤ Проект „ДАПИС“ (Дигитални архиви и документи: популяризиране, изучаване, съхранение)

В края на 2006 г. стартира и проектът „ДАПИС“ (Дигитални архиви и документи: популяризиране, изучаване, съхранение), който е насочен към реставрационните и дигиталните методи на съхранение на специалните сбирки в библиотеката. Проектът е спечелил субсидия от Министерството на образованието и науката в рамките на конкурса „Прочуване на националните културно-исторически ценности като част от европейското културно наследство и съвременни методи за тяхното съхранение“. Реализацията на проекта е през периода 2007–2009 г.

Проектът е насочен към реставрационните и дигиталните методи на съхранение на специалните сбирки в Народната библиотека, включващи славянски, ориенталски и други чуждозични ръкописи, документи и периодика.

Негова непосредствена цел е разширяването и ускоряването на процеса на дигитализация на ценни и застрашени документи с доказана научна, историческа и образователна стойност в национален и европейски мащаб, като начин за тяхното запазване и в същото време осигуряването на по-широк достъп до тях чрез електронни средства и преди всичко интернет.

Проектът предвижда паралелното извършване на две основни дейности – реставрация на застрашени паметници върху хартиен носител и тяхното дигитализиране, както и дигитализиране на вече реставрирани паметници с ограничен достъп на ползване и на такива, чиято реставрация е затруднена по технически причини (ръкописи на пергамент и неподвързани томове).

До началото на 2008 г. беше закупено оборудване за направление „Консервация, реставрация и опазване на фондовете“.

2. Международни

➤ Проект *TELPlus* (в рамките на Програма *eContentPlus* на Европейската комисия)

Реализирането на Проекта *TELPlus* (участие в Европейската библиотека) е възложен на Националната библиотека на България, като страна членка на ЕС. През октомври 2007 г. беше подписан Анекс за присъединяване на Народната библиотека „Св. св. Кирил и Методий“ към Консорциум-споразумението на участниците в *Проекта TELPlus в рамките на Програма eContentPlus на Европейската комисия*. В проекта участват 32 библиотеки – пълноправни членове и 15 основни, една от които от 2007 г. е и Националната библиотека на България. След завършването на този проект нашата библиотека ще стане пълноправен член.

На този етап сме готови да представим дигитализираните и описаните документи в Европейската библиотека. Очакваните резултати са свързани с включването и активното ни участие в работата на Европейската библиотека; с оптимизиране на работата по обработката на документалните потоци; с осигуряването на бърз достъп на потребителите до богатствата на Националната библиотека.

➤ Проект „Виртуална библиотека – България“. I етап. (Изграждане на Единна национална библиотечно-информационна система)

Проектът е с огромно национално значение. Той цели изграждане на Единна национална библиотечно-информационна система за библиотеките в страната и изграждане на Национален своден каталог на българската книжна продукция. Проектът ще съдейства за оптимизирането и икономическата ефективност в работата на българските библиотеки. Този проект ни дава възможност да предоставим в Европейската библиотека националния каталог и дигиталната си библиотека и с разширяване на възможностите за изграждане на съвременни системи за съхраняване на данните.

III. Постигнати резултати

Към момента в Националната библиотека има общо 12 GB информация, включваща дигитализирани книги, документи, изображения и техните систематизирани описания, съхранена чрез специализираната система DocuWare.

Досега са дигитализирани, обработени и архивирани над 24 732, в т.ч. ръкописи и архивни документи, снимки и портрети, карти, фотоалбуми и графични документи, а също така и читателски поръчки. В края на 2007 г. започна работа по дигитализиране на периодичния печат. Дигитализираните документи са описани и архивирани. През ноември 2007 г. дигиталните копия и описанията бяха пуснати в интернет страницата на библиотеката. В сайта са представени над 3000 единици. Дигитализираните документи се предоставят на този етап на свободен достъп. Политиката на библиотеката е в бъдеще част от документите да се предоставят безплатно, а друга част, включваща детайлна информация и прецизно качество на материалите, да се предоставя срещу заплащане.

Дигитализирани са следните колекции и в следните обеми:

➤ Колекция от славянски и чуждоезични ръкописи – над 7500 страници/50 документа

Примери: Поппучнов сборник от 1796 г.; Добрейшово евангелие от XIII в.; Енински апостол от XI в.; Аргиров триод от XII в. и др.

- Колекция от старопечатни и редки издания – 14 документа

Примери: Часословец на Яков Крайков и др.

- Колекции на Български исторически архив – над 2800 архивни единици, портрети и снимки

Примери: тефтерчето на В. Левски; писма на Хр. Ботев; документи на Българския революционен комитет в Букурещ; няколко кондики на общини – Търговище, Самоков и др.

- Колекции на Ориенталския отдел – над 2500 страници и архивни единици

Примери: най-ранният ръкопис на арабски език – „Ал-Джами ас-сахих“ на ал-Бухари; сборник от съчинения за изучаване на персийски език; няколко дефтери; османски регистър от района на Неврокоп и други видове единични документи.

- Картографски и графични колекции – над 300 страници

Примери: исторически карти на България и Балканския полуостров и др.

- Фонд от периодични издания – над 46 000 страници

Примери: в. „Пряпорец“ и др.

Организация на работата по дигитализиране на документите:

- Изработени са пилотен проект и програма за Дигиталната библиотека.

➤ Съставена е работна група от специалисти и административно отговорни лица в библиотеката за организиране работата на Дигиталния център.

- Дигиталният център е обзаведен с:

- хардуер (по проект на фирма): два високоскоростни скенера с висока резолюция – за книги, карти, вестници, списания – до А3 формат; микрофилмов скенер – за микрофилми и фотолентови носители, и дигитална репромаса – за старинни и старопечатни издания, два сървъра; репромаса, конфигурирана с налична досега в библиотеката техника.

- софтуер (електронно управление и архивиране на документи): Dosiware на немската софтуерна компания Dosiware, който от 5 години е на българския пазар, а от близо 3 години напълно се разработва у нас от фирма „Немечек България“. Закупен е софтуер за достъп в интернет.

- Извършено е обучение на персонала.

Заклучение

Специалистите са единодушни, че без дигитализиране на националното културно наследство България остава извън процесите на общоевропейското развитие, защото дигитализацията означава преди всичко разширяване на възможностите за достъп, социализация на съдържанието, културологичен процес.

У нас на всички е известно, че няма стратегия или единна концепция в тази област. Това не значи, че не са направени опити в отделни библиотеки, и то успешни. Все пак късно, но вече в Министерството на културата е създадена междуинституционална работна група по дигитализация на културното наследство. След събиране на данни за проблема, групата си поставя задачите да предложи създаването на нормативна и инфраструктурна рамка; да се приемат и популяризират европейските стандарти в тази област; да се подготви националната програма за обучение и други задачи, свързани с дигитализацията.

Първоначално ще се вземат решения на политическо равнище и се надяваме скоро да има **национална концепция за дигитализацията на културното наследство в нашата страна.**

КНИГОИЗДАВАНЕ, БИБЛИОТЕКИ, ЕЛЕКТРОННА ИНФОРМАЦИЯ

АНИ ГЕРГОВА

Кръглата маса, посветена на 160-годишнината от създаването на Народно читалище „Постоянство“ в гр. Лом, е на тема, която цели да утвърждава значението на съвременните български библиотеки. Тази тема е „Библиотеките – непреходни средища на българската духовност и тяхната роля в развитието на гражданското и информационното общество“. За да остана вярна на проф. Тодор Боров, виден ломчанин и всепризнат учител на нас, библиотекарите в България, още в началото ще задам *няколко провокативни въпроса*.

Дали съвременниците ни оценяват духовността като обществено осъзната отговорност, разбирана като мислене, поведение и дела, които се извършват в полза на народа, държавата и семействата ни?

Тук присъстващите днес, вярвам, ще се досетят веднага, че така разбирана, духовността не би могло да се каже, че заема високите равнища на ценностната система на хората, огрубели в интереса си към високи печалби и лични изгоди. Духовността е далеч от потъналите в недоимък, обезкуражени за своята съдба и живеещи ден за ден, необразовани и не мислещи за бъдното. Тези общности, обобщено представени, съставляват немалка част от нашето общество. Те не се интересуват и не търсят средищата на духовността – библиотеките.

Могат ли днешните ни библиотеки да бъдат опора на духовността, на съзидателното бъдеще, търсено и желано от стремящите се към познания, към информираност и читателски наслади, към професионално и житейско утвърждаване? Лицата, които са приели библиотечната професия като призвание, а също нашите верни съратници, каквито са днес тук присъстващите, ще дадем положителен отговор, съответстващ на юбилейната празничност. Ако се огледаме в обкръжението вън от тази зала, ако помислим какъв е откликът на нашия порив, не бихме останали убедени в справедливостта на оценката си. Нека грижата за бъдещето на нас, утвърдително мислещите, ни накара да си дадем сметка дали сме подготвени за него, какви са възможностите ни да го направим такова, каквото желаем и каквото би трябвало да бъде?

Темата на моите разсъждения е „Книгоиздаване, библиотеки, електронна информация“. Нямам намерения да изнасям лекция и да теоретизирам, няма да правя генерални обобщения. Бих искала да насоча размислите ни към състоянието на посочената тризвенна верига, към основни проявления на отделните ѝ звена и тяхното взаимодействие.

Да започнем с първия сегмент на посочената в темата верига – книгоиздаването. То е разбираемо като производство и разпространение на печатни издания, не само книги, но и периодични, предназначени за четене и съставляващи значимата част от наличните библиотечни ресурси. Добре знаем, че те повече от пет века са основно комуникационно средство, а след средата на XX век са в силна конкуренция с другите масови медии. Появата на електронното общуване и интернет и високите

цени на изданията предизвикват дискусии за съдбата на Гутенберговата галактика, за четенето, загубило първостепенното си значение като интелектуален труд и занимание. Забелязаните угрози за писмено-печатната комуникация обаче са съпроводени от нарастващо книгопечатно производство. По данни на международната статистика, водена от ЮНЕСКО, на прага на третото хилядолетие по целия свят ежегодно се издават около 600 хиляди заглавия книги. Книжовният пазар се интернационализира, става по-активен в маркетинговите операции и наблюдения, в резултат на което продажбите се увеличават с близо 30 процента.

Да насочим вниманието си към *българското книгоиздаване*, което два века дава принос към книжовната памет на човечеството, а и до наши дни е водещ за библиотечната дейност фактор. През последните десетилетия то значително се променя. Най-рано и най-динамично се подобриха условията в *печатарското производство*, чието разрастване достига значителни за българските условия финансови резултати, модернизация, разчитаща на инвестиции, български и чуждестранни. Действащите в страната 1500 печатници, 1200 от които са с персонал, надвишаващ 20 души, се обединяват в Българския съюз на печатарската индустрия, а от 2006 г. в Клъстер „Български медии и печат“. Публикациите в специализирания печат (сп. „Полиграфия“, „Print-Pack Magazine“), участията в панаири и изложби, докладите на общи за печатарството форуми сочат, че забележимият подем на тази индустрия се дължи на разрасналото се производство на опаковъчни материали и на фирмени рекламни материали, на развитието на офсетовия печат, фактор за ръста и на печатните издания.

Промени се и *издателската мрежа*, която се преориентира към премахване на държавния монопол, към децентрализация и частно предприемачество. Ако до периода на преход към демократизация и пазарна икономика издателските институции бяха 80–100 на брой, то през 2000 г. са 2605, а през 2007 г. – 3981. Както и във водещите книжовни държави само относително малка част от тях имат трайно присъствие на книжовния пазар. Това са трайно просъществували и придобили добро име частни издателства и издателски комплекси със завършени структури, специализирани най-вече в производството на вестници, към които се прилагат в последните години книги, обичайно в серии и библиотеки. В издаването на научна литература, на периодични сборници и списания с научна проблематика преобладава участието на университетски и академични издателства. Издателското дело, нека не забравяме, прави избора на нови заглавия, оригинални, преводни, преиздания, то поема отговорности по актуалната информация чрез периодични издания, „завърта ключа“ (израз на Дейтс Смит) на процеса във взаимодействията между *издателска продукция – пазар на печатни издания – купувачи*, наред с индивидуални и библиотечни – читатели. Издателското дело е показателно за интелектуално-творческите предпочитания, интересите и възможностите на читателската публика, за нейното социално поведение.

Тъй като имам впечатления, че общо взето малко се познава *съвременната българска издателска продукция*, нека се спрем на нейните количествени и типологични характеристики. Докато броят на годишно издаваните заглавия книги през 1985 г. е 5171, през 2000 г. е 5027, през 2007 г. е 7440 (непознато в историята на книгоиздаването ни количество), то общият тираж или броят на екземплярите от 63 млн. през 1985 г. през 2000 г. е 9 млн., а през 2006 г. 7 млн. и 693 хил. Така книгите на човек от населението от 7 намаляват на 0,5, т.е. по половин книга, наполовина в сравнение с 1939 г. Главната причина за отбелязания катастрофален факт е непрекъснатото увеличаване цените на печатните произведения и полиграфическите услуги при многократно намаляване на покупателните способности както на отделните

лица, така и на библиотеките. Съществени са промените и в издаването на периодични издания. В количествено отношение след 1990 г. те варират общо около 1400–1450 заглавия, като до 1996 г. се увеличават, до 2003 г. плавно намаляват, след което отново нарастват – до 1409 през 2007 г. От Националната агенция по библиография в НБ „Св. св. Кирил и Методий“ се прави изводът, че заглавията на периодичните издания извън столицата се влияят по брой от икономическото състояние на отделните региони и градове и от новосъздаващите се университети. Както и при книгите, и по отношение на периодиката се забелязва спад на общия тираж.

Направената количествена справка за издателската продукция у нас се нуждае от допълнения по отношение новостите в нейното видово разнообразие, а също – по теми, по технология на многоекземплярното им възпроизвеждане, по формат и цена. Как биха могли да се систематизират *основните метаморфози на съвкупната съвременна печатна комуникация?*

1. Прилаганите днес печатни и електронни технологии видоизменят традиционните представи за достъп до постигнатия от тях продукт – материален и виртуален. Доскорошното разграничение на книги и периодични издания не е вече така категорично. Нарастващите все повече сериални издания от книги се оказват с белези на периодичност. Издателите на периодика въвеждат практиката към определено заглавие да прилагат издания на книги, подредени в серия. От многото примери (само за пояснение), ще посоча добре познатата „Златна колекция XX век“, представяща романи, чийто избор и тиражиране са на ежедневниците „Дневен Труд“ и „24 часа“. Още по-чувствителни са промените, настъпили в резултат от по-широкото използване на световната мрежа интернет и свързаните с нея понятия: електронна книга, електронно издание, хипертекст, хиперкнига, виртуална книга, виртуална библиотека, виртуален книжен магазин, хипермедия, съчетаваща текста с аудио- и видеоматериали. Съзнавайки обръкването в категоризацията и индексацията им, ISO – международната организация по стандартизация, въвежда в последно време поредица нови уеднаквяващи норми с общо заглавие „Документация“. Съгласно с договореностите с българската държава те се превеждат поетапно и влизат в сила и у нас. Такъв е случаят например с БДС ISO 5963 – 2002 Документация – Методи за анализиране на документи, определяне на техния предмет, избор на методи по индексирание. Предвидените процедури са важни за библиографите, за библиотекарите, за издателите, за книготърговците, за ползвателите. Те уеднаквяват правилата за описание, каталогизация, за определяне вида на ресурса от всички институции по света и тяхното взаимодействие. Нарочно използвам понятието „ресурс“, защото то заменя по-тясното „документ“, разбирано като материален носител. Според ISO ресурсите са вече ограничени (finite) и продължаващи (continuing), като разбираемо вторият тип включва освен печатните периодични издания и електронните, включително и монографичните серии. Очевидно предстои сериозна професионална преквалификация, за която няма да е уместно днес да говорим.

2. За присъстващите тук интерес представляват т.нар. доскоро „масови издания“ – книги с мека корица (пейпър бек), с по-високи от обичайните тиражи джобни издания книги (покетбук) и ежедневниците – национални, регионални, местни, с относително достъпни цени и пазар. За тази категория ресурси преди прехода се считаха преди всичко агитационно-пропагандните, обслужващи „идеологическия фронт“, открит от Партията-държава. Би могло да се каже, че те вече не фигурират в кръга на издателските интереси, че се възприемат от читателите-потребители като анахронизъм. Съвременните масови ресурси включват издания и електронни текстове към четива с широко интригуващи теми – любовно-емоционални, криминални, митично-

фантастични, мемоарни, битово полезни – за здравето, по готварство, тълкуватели за сънища и т.н. При печатните издания и интернет ресурсите потребителският интерес към чуждестранните източници, оригинални и преводни, има известен превес пред българските – факт, обясним със съвременните условия.

Като противовес на четивата, назовавани от литературоведите паралитература, са заглавията с литературно-художествени достойнства, сътворявани в миналото и в съвременността от автори с признат авторитет и голяма популярност. Попътно ще отбележа, че медийната току-що започнала инициатива „Голямото четене“ ще отговори на въпроса „Кой е любимият ви роман“ и ще даде ориентация за вкусовете и предпочитанията на българите.

Говорим ли за масови издания, трябва специално да акцентираме на предназначенията за деца и юноши. Те не само бързо нарастват като количество заглавия, но се разнообразяват и обновяват съдържателно. На книжовния пазар са предпочитани романи, енциклопедични издания, комикси, които родителите, в съответствие с паричните си възможности, са готови да закупят. Като се вземат предвид увлеченията на младите, а и на малките по компютърните игри, по съзерцание пред телевизионния екран, време е ние, хората на книжовността да полагаме постоянни и настоятелни грижи за четенето. Библиотеките ни са в дълг в това отношение.

3. В българската издателска продукция традиционно значително място заемат *учебните и учебно-помощни издания*, предназначени за всички степени на образованието и изграждани в съответствие с логиката на учебните процеси, дефинирана от учебни планове и програми. Не можем да отречем социалната ни придобивка с безплатното им предоставяне за обучаваните в основните училища, като държавата заплаща за това. За средното и висшето образование разходите за учебни материали са на учениците и студентите, т.е. на техните родители. Броят им, зададен демографски и от образователната политика, определя пазар, който маркетинговите специалисти определят като нееластичен, не се влияе от допълнителни рекламни акции. Тук е мястото да отбележим, че по наблюдения на обществените общодостъпни библиотеки най-многобройни и най-активни са ползвателите ученици и студенти. Но дали организацията на обслужването им, дали съгласуваността на училища и библиотеки, на читалищни и училищни библиотечни фондове и електронни ресурси е достатъчна – това е въпрос, по който е наложително сериозно да се замислим.

4. *Справочните издания* – енциклопедии, речници, наръчници, помагала, каталози и т.н., са в наши дни във възходящо количествено нарастване. Те са важен информационен ресурс за всички библиотеки, тъй като общо взето високата им цена е непосилна за голяма част от потенциалните им ползватели. Важно е да напомним, че този вид печатни издания най-рано използваша възможностите на електрониката, че днес електронните им издания и достъпът до информация по интернет, поне за част от интересующите се, компенсират липсата на издания. Тук възниква въпросът как осъществяват това, умеят ли да търсят, откриват и оценяват получените данни и справки, за да ги оползотворят реално в житейската си битност. Стана вече азбучна истината, че именно библиотекарите са лицата, които най-добре могат да съдействат за компютърната грамотност, да обучават, да насочват, да са „навигатори“ в електронната „джунгла“.

Като се съобразявам с повода и мястото на днешната кръгла маса, до тук се спрях на онези библиотечни ресурси, които са ядро на фондовете, най-необходими в читалищните и училищните институции, основни в град Лом, няма да дискутирам научните, професионално-профилираните и официалните издания – специализиран обект, важен за обществото ни, устремено към знания. Този порив би трябвало да се

подеме отрано и широко именно в *обществените общообразователни и училищни библиотеки*.

И така: *Какво е тяхното състояние?*

През 90-те години на XX в. дейността на библиотеките, многобройни и повсеместно изградени, съвсем не е окуражителна. Обратът в държавната, икономическата и социалната политика охладнява интереса към книжнината, библиотеките и четенето. От йерархизирана и централизирано управлявана система библиотечното дело се преориентира към бърза и хаотична децентрализация. Самостоятелно действащите библиотеки чувствително намаляват по брой, закриват се дотогавашни профсъюзи, към предприятия и ведомства, училищни, читалищни. Просъществувалите, най-дълголетни и дейни, имат за цел да оцеляват с оскъдно отпускани средства за издръжка и без инвестиции за материално-техническата база и сградния фонд.

По същото време в библиотечната перспектива по света се е наложила идеята за компютъризация на процесите, свързани с разпространението на информация. Тази идея, позната и на българските библиотекари, първоначално разпластява двустранно интересите им – едни отстояват да бъде запазен традиционния книжовен облик и традиционните професионални намерения, другите насочват към спешно въвеждане на информационните и комуникационните технологии. Условието, при които действаха тогава библиотеките, не позволи реално да се случат нито едните, нито другите намерения. Желанието да се определи и реализира цялостна библиотечна политика, заявено в подготвени от СБИР проекти – като НАБИМ, „Опазване на библиотечните фондове“, „Шанс за българските библиотеки“ и др., остана неосъществено и резултатите само частично постигнати. Предлаганите проекти за Закон за библиотеките умират преди раждане. Причините за чувствителното изоставане на българските библиотеки от световните и европейските изисквания са многобройни и непреодолими, защото мислещите за бъдещето им се оказват малочислено ядро в обществото, защото държавната политика се дистанцира, защото малко са образованите библиотечно-информационни специалисти, които имат воля да се приобщат в професията заради ниското заплащане на труда и ограничените възможности за израстване в кариерата. В доклада „Милениум 2000“ на европейската програма за библиотечна икономика LIBECON българските библиотеки са на последно място по финансови показатели от 29 държави в Европа.

В последните години започват да се проявяват някои признаци, че желанието да се надмогнат посочените негативни обстоятелства нараства. Обществото у нас придобива някаква убеденост в перспективата да информатизира свои важни сектори, все повече навлизат в битността на гражданите, в административното обслужване, в различни производства и търговията и електронните и комуникационните технологии. Библиотеките обаче остават второстепенна, дори третостепенна грижа. Недостатъчно са оползотворени и се поддържат техните книжовни и информационни ресурси. Малко са тези, които отстояват, че библиотеките са наистина „непреходни средища на духовността“, че играят роля в изграждането на гражданственост и информационно общество. Към средата на първото десетилетие от XXI век от 6000-те български библиотеки 22 процента не са закупили нито една книга, а 30 процента не са абонирани за периодични издания, 70 процента нямат компютри и само 6 процента предлагат достъп до интернет. Електронният обмен на библиографски данни се извършва в ограничен обем и между малко на брой библиотеки.

Какво е новото в актуалната библиотечна политика?

Библиотечната общност започна повече и по-активни действия: организира наред с националните и международни конференции, на които се поставят проблемите ѝ на

съпоставително равнище; разширяват се контактите с чуждестранни и международни сдружения (проект Library sisters); осъществява се обмен с чужбина на редови библиотекари; нараства университетският обмен на студенти и преподаватели по библиотечно-информационни науки. СБИР се ангажира да бъдат алармирани и ангажирани държавните власти, като подготвя проект на Закон за обществените библиотеки, инициира проекти за придобиване на средства за информатизация на библиотеките.

Забелязва се желание на управляващите или поне на част от тях да се промени състоянието на българските библиотеки. Министерството на културата, подкрепяно от СБИР и от книгоиздателите, през 2005 г. и 2006 г. в съответствие с проекта „Помощ за библиотеките“ ежегодно и на конкурсна основа им предостави по 100 000 лева. През 2007 г. и 2008 г. по конкурсната програма „Българските библиотеки – съвременни центрове за четене и информираност“ се разпределят по 2 млн. лв. за обновяване на фондовете с книги и с други информационни източници. В съответствие с официално утвърдените правила немалко библиотеки от страната – 1665 за 2007 г. и 2110 за 2008 г., подготвят свои проекти, за които освен исканите държавни средства, осигуряват от местни и от други източници 30 процента (за 2007) и 10 процента (за 2008). Обобщената равностметка за резултата от конкурсите установява, че най-голям е броят на подпомогнатите читалищни и училищни библиотеки. По размер на субсидиите водещи са регионалните, общинските и НБКМ.

Краткият коментар по тази инициатива, силно „раздвижила“ библиотечните дейци, е следният:

- даден е стимул на разнородни и с различна административна подчиненост библиотеки, получили „съживителна“ инжекция;

- постигната е значителна ангажираност на библиотекарите, издирили и подбрали предложения за точно фиксирани покупки, осигурили и допълнителните средства;

- утвърждава се статутът на 27-те регионални библиотеки в областните центрове, които в съответствие с Постановление № 80 и изменението му с Постановление № 153 на Министерския съвет от 2006 г. са водещи по отношение на териториалната библиотечна мрежа и подпомагат библиотечно-информационното обслужване на прилежащите в региона общини;

- ангажира се вниманието и се активират местни власти – общински, читалищни, просветни, ведомствени и стопански – в полза на библиотечната дейност;

- на практика е потвърдено гледището за необходимостта от тясно взаимодействие между библиотеките, издателския сектор и книготърговията;

- относително ограничен е броят на библиотечните проекти, насочени към информатизация на дейността и към електронен национален и международен обмен, като основната причина може да се търси в неосигурените хардуерни и софтуерни предпоставки, в недостатъчната подготвеност на човешкия ресурс – библиотекарите, но и ползвателите.

Ще завърша своето панорамно разсъждение с поздравление към 160-годишното народно читалище „Постоянство“! На неговата библиотека, която първа получава от Кръстю Пишурка името „читалище“, ще отправя пожелание да осъществи надслова на днешната кръгла маса – да се превърне в средище на духовността и да издигне гражданското, книжовното и информационното поведение на ломското население на европейско, високо цивилизовано равнище!

БЕЛЕЖКИ ЗА АРАБСКИЯ ЕЗИК, НЕГОВАТА ГРАФИЧНА СИСТЕМА И АНТРОПОНИМИ

АНКА СТОИЛОВА

Включването на арабските автори и заглавия от преводните издания в библиографското описание поставя въпроси, част от които са от езиков характер. Тяхното осмисляне, разглеждане и решаване се влияе силно както от особеностите на арабския език, така и от езика на превода, в случая – български. За всяко преводно издание изборът на транскрипционна система се съгласува между преводача, редактора и/или издателя. Същата транскрипция се взема предвид и в библиографското описание. Ето защо познаването на най-важните постановки при транскрибирането на арабски думи и антропоними би улеснило не само неговото изработване, но и преодоляването на проблемите, които възникват при сравняването му със съществуващите описания и при изготвянето на препратки, когато това е необходимо.

Настоящата статия предоставя най-важната и необходима информация за арабския език с оглед изготвянето на библиографски описания на арабска преводна литература. Подчертани са онези елементи и характеристики на арабската графична система и антропонимия, които имат непосредствено отражение върху транскрибирането на кирилица. Практическата транскрипция на арабски думи и в частност на лични имена, която е застъпена в библиотечните каталози, изисква специално внимание и предстои да бъде тема на друга публикация.

На арабски език говорят повече от 442 млн. души(1). Всяка година се публикуват стотици книги и периодични издания на арабски език. Печатат се произведения на наши съвременници и се издават съчинения на древни и средновековни автори, а най-стойностните и най-интересните от тях се превеждат на различни езици, ползващи латиница или кирилица, включително и на български. Тези издания са основният източник за обогатяване фондовете на Националната ни библиотека с преводна литература от арабски език.

Арабицата днес е втората по разпространение в света след латиницата, тъй като тя е основа за създаването на арабската и на други национални азбуки. Арабската писменост е сравнително млада, но единствена от семитските азбуки се развива и като знакова система, и като изкуство. За изключителните постижения на майсторите калиграфи, декоратори и занаятчийи свидетелстват многобройни ръкописи, монументални епиграфски надписи, декорация на джамии и предмети от бита.

Особеностите на арабския език, неговата фонетична система и морфология предопределят редица съществени и контрастиращи отлики на арабското писмо, между които първа и широко известна е посоката на писане(2). По-съществен и значим е фактът, че за разлика от езиците, използващи латиницата или кирилицата,

арабският има два варианта на записване – пълнен и непълнен. Това се дължи на принципната възможност част от графичните знаци да се нанасят факултативно, по желание на пишещия(3). Пълният вариант е задължителен в издания на Свещения Коран, в учебници и начални помагала по арабски език. Непълният вариант на изписване има множество подварианти според степента на непълнота. Възможно най-малката комбинация от графеми включва начертанията на буквите без принадлежащите им диакритични точки и винаги задължително се записва. При четене всеки непълнен вариант се надгражда като мислено се „дописват“ липсващите графеми, за да се достигне и възпроизведе пълният вариант(4). В печатната и ръкописна книжнина се използва предимно подвариантът, включващ само буквите от азбуката (с диакритичните им точки). Те са общо 28 графеми за съгласните и полугласните звукове, поради което е прието арабската азбука да се определя като консонантна(5). Голяма част от съгласните фонemi в арабския език са характерни само за него и нямат аналози в европейските езици. Гласните в арабския език са три кратки и три дълги и тяхното предаване в писмото има свои специфики. Дългите гласни се записват с комбинации от букви и допълнителни знаци, а кратките гласни – с допълнителни (диакритични) знаци (наречени *фатха*, *касра* и *дамма*)(6). Освен тези знаци, арабицата включва и уточняващи графеми, чиито арабски названия са: *уасла*, *мадда*, *шадда*, и *сукун*(7). Общото в характеристиките на диакритичните и уточняващите знаци е, че по големина те са по-малки от буквите в азбуката и се разполагат под реда или над него – съответно под или над останалите букви, а когато всички те са изцяло нанесени, е налице пълният вариант на изписване(8).

В арабското писмо не се различават главни (капителни) и малки букви, по същия начин както в азбуките с латиница и кирилица(9).

Що се отнася до строежа на арабските думи тук е необходимо да се обърне внимание на две особености, които влияят върху тяхното транскрибиране. Първата е свързана с изразяването на граматическата категория определеност чрез определителен член, който има една форма за двата рода (ал-) и не се променя по число. За разлика от българския език, определителният член в арабския език е предпоставен и е в началото, а не в края на думата. Той се пише слято, подобно на определителния член в български. В хода на речта съгласната [л] от определителния член се асимилира, което се компенсира с удвояване на следващата го съгласна фонема, ако тя е от групата на т.нар. „слънчеви“. Подобна асимилация не настъпва, ако съгласната фонема след определителния член е от т.нар. „лунни“ звукове. Тази асимилация при членуването на думите не се отразява графично от арабското писмо, но е причина за различни решения при транскрибирането(10).

Втората особеност е свързана с начина на изписване на думите в текста. Не се свързват две съседни думи с дефис(11) и не се сливат. В текста не се пренасят на нов ред части от думите. Много по-рядко се съкращават думи и словосъчетания, поради което броят на използваните съкращения е ограничен(12).

Първата книга, записана на арабски език, се появява след възникването на исляма през VII в. и е Свещения Коран. До изкристализирането на пълния вариант се достига в резултат от постепеното усъвършенстване и развитие на арабското писмо, което след окончателното му оформяне от Халил ибн Ахмад ал-Фарахиди (поч. 786 г.) се запазва до днес без да се е налагало провеждането на правописна реформа(13). Тези факти обясняват защо независимо от мястото и времето на създаване, арабските ръкописи са четими и достъпни за всеки ограмотен читател. Периодът на ръкописната арабска книга продължава до края на XIX в., като и в първите десетилетия на XX в. съжителства с печатните издания. Старопечатната

арабска литература, представена от литографиани и ранни печатни издания в много отношения е преходна между ръкописната и съвременната печатна книга.

Арабската графика е претърпяла изключително развитие като калиграфия и нейна отличителна черта е наличието на голям брой видове писма, съответстващи днес на понятието шрифтове. Те изобилстват в кодексите и в печатните издания. Едновременно с това между арабските ръкописни и печатни графеми няма принципни различия, подобни на отликите при кирилицата и латиницата, например.

Останалите елементи на арабската графика – цифри, препинателни знаци и символи, приети в отделните науки, също са изминали интересен път на развитие, но тук са представени само съвременните им форми.

Цифрите, наричани в Европа „арабски“, се различават от тези, които по произход са индийски. И двете групи цифри днес са част от арабската графична система, и са равнопоставени, без да има разлика при записването на числата. Римските цифри не се използват и вместо тях в печатните издания се поставят буквите от арабската азбука, със съответната числова стойност.

Съвремените препинателни знаци са въведени постепенно в арабското писмо и книгопечатане под влияние на европейската практика.

Арабските антропоними са част от лично-именната система, разпространена в света на исляма, определяна по-общо като „мюсюлманска“, а периодите на тяхното развитие се определят като: ранен, средновековен, модерен и съвременен(14). Началният период на арабската езикова система се характеризира с преобладаване на едно-двукомпонентно име (собствено и родово/племенно)(15), което по-късно се разгръща и постепенно се преминава към 6–8 компонентно.

Друга периодизация, свързана с арабските имена и антропонимите на езици, ползващи арабицата, определя два основни периода – стар и нов (съвременен). Границата между тях варира при отделните автори и източници и се колебае от началото на XIX в. – за арабските имена 1800 г., – до 1926 г. за персийските, и 1928 г. – за турските(16).

Най-разширеният вариант на средновековното мюсюлманско име съдържа:

1) пред-име (*куния*); 2) собствено име (*алам*); 3) презиме (*насаб*); 4) допълнение – прозвище, прякор, почетно име (*лакаб*); 5) определение за етническа, религиозна или социална принадлежност (*нисба*); 6) приложение за длъжност, сан (*унван* или *мансиб*)(17); 7) име на славата, на известността (*исм аш-шухра, шухра*), което може да бъде едно от изброените до тук или да бъде различно от тях. Освен арабска форма „имената на известността“ на автори превеждани и познати в Европа, имат и латинизиран вариант: срв. Alkindus – ал-Кинди (805–873), Averroes – Аверроес – Ибн Рушд (1126–1198)(18).

Името на Ибн Сина (ок. 980–1037) в разгърната форма е: Абу Али (*куния*) ал-Хусейн (*алам*) б. Абдуллах (*насаб*) б. ал-Хасан (*насаб*) б. Али (*насаб*) Ибн Сина (*лакаб*) Емирът на лекарите, (*лакаб*) Главният шейх, (*лакаб*) Доказателството за истината (*лакаб*). Великият учен е известен като Ибн Сина (*шухра*), или в латински вариант Avicenna (Авицена).

Отделните компоненти на арабския антропоним имат свои специфики и варианти, които накратко са представени в същата последователност.

1) Пред-името е двусъставно. Негов начален елемент е една от лексемите „аб“ – „баща“ или „уми“ – „майка“, вторият е собствено лично име(19) и означава „бащата на ... (еди кой си)“ – или „майката на... (еди кой си)“. Пред-името се дава или след като лицето е станало родител (по-честата практика в миналото), или дори още докато е невръстно дете, като израз на пожеланието това да се случи.

(Абу Абдуллах – Баща на Абдуллах; Абу Бакр – Баща на Бакр; Абу ал-Лайс – Баща на Лайс; Абу ал-Касим – Баща на Касим; Умм Закария – Майката на Закария. В зависимост от мястото си в цялото име лексемата „Абу“ може да е в генитив – „Аби“ например: Али ибн Аби Талиб – „Али син на Абу Талиб“).

2) Вярванията, че собственото име (*алам*) изпълнява пожелателни и защитни функции, влияят върху избора на родителите(20). Но в арабските страни няма обичай детето да подновява името на дядото или бабата, каквато е българската традиция(21). Трайно е присъствието на няколко групи ЛИ, които по произход или семантична натовареност биват: имена на пророци и на значими личности в исляма, названия на цветя и предмети, оценявани като красиви, достойни и желани: *Амал* – Надежда; *Адам* – Адам; *Али* – Али – „извисен“; *Дауд* – Давид; *Ибрахим* – Ибрахим; *Илиас* – Илия; *Мариам* – Мария; *Нури* – светъл – Светлин; *Мухасан* – Добриня; *Хауа* – Ева; *Ясмина* – Жасмина и др. Сред най-предпочитаните МИ са тези, с които е назван Пророкът в Свещения Коран: *Мухаммад*, *Ахмад* – „прославен“ и *Мустафа* – „избран“(22), а отношението към тях остава непроменено във времето.

Много голям е броят на ЛИ, съдържащи прекрасните имена на Аллах, тъй като тяхната функция като цяло е пожелателна и защитна, и се свързва с предствата, че качествата, назовани с избраното божие име, ще се проявят към носителя. Те се изграждат по модела „Абд“ + едно от прекрасните имена на Аллах (*Абд Аллах* – Раб на Аллах; *Абд ал-Латиф* – Раб на Благосклонния; *Абд ал-Кахир* – Раб на Отдалечаващия, Отблъсващия злото; *Абд ар-Рахим* – Раб на Милостивия; *Абд ар-Рахман* – Раб на Милосърдния; *Абд ал-Ваххаб* – Раб на Вседаряващия; *Абд ар-Раззак* – Раб на Препитаващия).

3) Презимето отразява връзката на носителя с неговия родител, и се нарича *насаб* – (букв. „потекло“, родословие“). Негов неизменен елемент са думите „*ибн*“ („бн“)(23) – „син на...“ и „*бинт*“ – „дъщеря на...“, които имат функцията на окончателното -ов, -ова и др. под. в българското бащино име. Когато след първия *насаб* се включи по-дълга редица от имена на предци по бащина линия, за всеки един от тях се казва, че е „син на...(носителя на следващото име)“, и в същност се изразяват аналози на фамилни и родови имена(24) – Мохаммад ибн Муса ибн Мохаммад ибн Санад Ибн Тамим (жив. 1353)(25). Както подчертава А. Гафуров, някои от тях са рядко срещани, дори уникални, и по тази причина са се превърнали в своего рода литературни псевдоними(26): *Ибн-Халликан* – Ибн Халикан; *Ибн Мукла* – Ибн Мукла (букв. Син на „Окото“); *Ибн ал-Хаджиб* – Ибн ал-Хаджиб – (букв. Син на „Пазителя на вратите“); *Ибн Араби* – Ибн ал-Араби (букв. Син на арабина (на номада); *Аиша бинт Абу Бакр* – Аиша, дъщеря на Абу Бакр.

4) Прозвище, прякор, почетно име или епитет, свързан с произхода на лицето, може да бъде допълнение и много често то е натоварено с функциите на фамилно име(27). Почетното отношение може да бъде изразено със словосъчетание, изградено по формулата съществително + лексемата „*дин*“ – вяра, религия (*Насир ад-дин* – Победжаващият в името на религията; *Нур ад-дин* – Светлина на вярата; *Наджм ад-дин* – Звезда на вярата; *Шамс ад-дин* – Слънце на вярата; *Шихаб ад-дин* – Падаща звезда на вярата(28), *Имад ад-дин* – Опора на вярата(29); *Сайф ад-дин* – Мечът на вярата; *Тадж ад-дин* – Корона на вярата; *Саид Али* – сайид Али; *Ас-сайид аш-шариф* – благородният сайид(30); *Бурхан аш-шарийа* – Доказателството на шарията; *ал-Маджарий* – Унгарецът; *ал-Курдий* – Кюрдът; *ал-Мисрий* – Египтянинът. Според някои автори допълнение с лексемата „*дин*“ може да предхожда всички останали елементи на антропонима и да заема началната позиция пред *куния*-та(31).

5) Определението изразява местоживеене или етническа, религиозна, социална принадлежност. То има функциите на фамилно име, а по форма е относително прилагателно, с окончание „-ий“: *ал-Лазикий* – от Латакия (област в дн. Ливан и Сирия)(32); *ал-Ихтимани* – от Ихтиман (град); *ал-Никсарий* – от Никсар (гр.); *ал-Кахирий* – от Кайро; *ал-Кунауий* – от Коня (гр.); *ал-Кастамуний* – от Кастамону (гр.); *ал-Киримий* – от Крим (п-ов); *ал-Кустандилий* – Кюстендилецът – от Кюстендил (гр.); *ан-Нишапурий* – от Нишапур (гр.); *ас-Суфияуий* – от София (гр.); *ат-Таий* – от племето Таи; *ан-накибандий* – накшбандия.

6) Приложението се включва в името, за да обозначи длъжността или сана, на наименованото лице. Трябва да се подчертае, че това е по-рядка практика, тъй като е свързана предимно с видни фигури в обществото: *Хатиб Димаик* – Проповедникът на Дамаск; *Хатиб* – проповедникът; *ал-уазир* – везирът; *афанди* – ефенди – *Хамзат афанди*(33); *Паша* – паша – *Хасан паша*; *Пир* – наставник, шейх – *Пир Даруши*.

7) В мюсюлманската културна и книжовна традиция „*исм аш-шухра*“ – „име, с което известен“, в смисъл „име на славата“ функционира като псевдоним, в частност и като литературен псевдоним. Както бе посочено, всеки един от компонентите на арабския антропоним може да бъде превърнат в „*исм аш-шухра*“. В ръкописите и средновековната литература именно с него по най-кратък начин се назовават авторите.

Сред арабските ЛИ се откриват и заемки от други езици – най-често персийски и турски/тюркски, в които също е голям броят на имената с арабски произход. При цялата относителност на определението „домашни“ в отделните големи региони на мюсюлманския свят (в Иран–Персия, в мюсюлманска Индия и Индонезия местните имена са домашни за дадено население, а „чужди“ за арабската личноименна система – например *Фереште* (перс. Ангел), *Сибайуахи* (букв. Ябълков аромат). В Близкия Изток се срещат антропоними с еврейски, гръцки произход. Те обикновено са имена на пророци, срещани в Стария и Новия завет и в Корана: *Муса* (Мойсей), *Иса* (Исус), *ал-Искандар* (Александър). По тази причина те, както и редица други имена, са включени и в мюсюлманската, и в християнската арабска лично-именна система – *Амин*, *Амир*, *Исхак*, *Харун* и др.

По строеж арабските ЛИ, както и българските, са едносъставни (едночленни) и сложни композити (двучленни)(34). Сложните се образуват с думите *аб* („баща“), *уми* („майка“), *ибн* („син“), които са първи компонент, и с техни персийски и турски аналози: „*углу*“, „*заде*“, в постименна позиция: (*Муджаллид-заде* – Син на подвързвача)(35); *Хаким-заде* – Син на Хаким; *ал-Кассаб-заде* – Син на касапина). В едни случаи първите две (*аб* и *уми*) се използват като пред-име, а в други – като презиме с функциите на бащино и фамилно име. Възможно е *куния*-та да промени двусъставността си и да се идиоматизира, което я превръща в собствено име – *алам*. Пример е собственото име на известната египетска певица Ум Кулсум, което буквално означава „майка на пълноликата“. Към тази група трябва да бъдат причислени имената, които започват с думата *Абд* („раб“) и *Кара* („велик“, „силен“: *Кара Дауд* – Великият Дауд)(36).

Сложносъставни имена от типа на Владислав, Цветомира, присъщи на българската лично-именна система, не се образуват в арабската. Използват се и двойни собствени лични имена: Мухаммад-Дауд, Лили-Ясмин, Дамян-Халид(37).

Умалителни имена в арабския език се образуват по моделите „*кутайл*“, „*кутайлил*“ и се срещат сравнително рядко (вж. ОР 322, където името на преписвача е *Ахмад б. Ибрахим б. Булайбил* – букв. Ахмад, син на Ибрахим, син на Славейчето)(38).

Прякорите и прозвищата също се делят на:

А. Лично-индивидуални (*Джахиз* – букв. „с изпъкнали очи“ (39); *ал-Асуад* – Черният; *Абу Талабат ал-илм* – Баща на търсещият знанието; *Маула Хусрау* – маула Хусрау, *хусрау* – „славен“ букв. „добра мълва“).

Б. Семейно-родови. В средновековните арабски ръкописи са засвидетелствани примери за такива прозвища (*Арабшах* – Шах на арабите; *ал-Катиби* – писарев – от писарите; *Герай-хан* – заслужен, достоен хан).

Псевдонимите са тясно свързани с прозвищата и „имената на славата“. Особен вид псевдоним е т. нар. *тахлис* (или *тахаллус* – „съкратено име“), което се дава само на най-изявени творци и поети: Джами – Абд ар-Рахман ал-Джами (поч. 1492), Саади – Абдаллах б. Муслих ад-дин Мушриф ад-дин Саади аш-Ширази (поч. 1232 г.), Хафиз – Мухаммад Шамс ад-дин ал-Хафиз (поч. 1389 или 1391), ал-Кинди – Абу Юсуф Якуб б. Исхак б. ас-Сабах ал-Кинди (поч. 873 г.) (40). В средновековната книжнина *тахаллус* изцяло заменя името и в заглавията, и в самите текстове.

Елементите на **съвременното** арабско ЛИ са аналогични на тези, които изграждат и българското ЛИ (41): 1) собствено име; 2) презиме – бащино; 3) презиме – фамилно; 4) прякор, прозвище. Броят на компонентите е намален в сравнение със старите антропоними. Въпреки това всеки един от елементите на съвременното име може да се явява аналог или заемка от средновековните ЛИ. Връзката син-баща–дядо/прадядо вече не се изразява със средствата на лексиката, тъй като отпада „ибн“ между собственото, бащино и фамилно име. Подредбата на компонентите поема функциите на думата „син“. Широко разпространена и обичайна вече е практиката имената на авторите да се предават върху кориците и титулните страници само с личното и фамилното име, без да се включва бащино.

ИЗПОЛЗВАНИ СЪКРАЩЕНИЯ

Араб. – арабски

МИ – мъжко име/мъжки имена

Гр. – град

Мн. ч. – множествено число

ЛИ – лично име/лични имена

Същ. име – съществително име

Бележки

1. Той е основен официален език във всички арабски страни и втори официален език в няколко неарабски африкански държави. Официален и работен език е в редица регионални и международни организации и в ООН.

2. Подробно описание и анализ от палеографска гледна точка на различията между арабицата от една страна и от друга – латиницата и кирилицата са поместени в отделна публикация. (Стоилова, А. Особеностите на арабското писмо. В: *Ориенталия*, кн. I, 2005, 166–193).

3. Повече факти за пълния и непълен вариант на изписване са дадени в студията за арабското писмо (Стоилова, А. За модела на арабската графика като знакова система. В: *Стъпки по пясъка*. – С., 1994, 39–80, 69–71).

4. Трябва специално да се подчертае, че в писмения ръкописен текст за всяка една от думите се избира вариант на изписване – само с начертанията на графемите – през различни степени на пълнота до максимално пълно предаване.

5. Важна особеност на арабското писмо се проявява в начина на изписване на буквите в думите. Те се свързват с лигатури, а начертанието и големината им са знак за тяхното място в думата – начало, среда или край, поради което всяка буква се среща в четири позиционни варианта. Шест букви нямат лигатура за връзка със следващата ги буква, поради което те имат само по два позиционни варианта. Лигатурата се прекъсва, ако в думата се съдържа поне една от тези шест букви. Четвъртият позиционен вариант на буквите е за самостоятелна графема или за последна след една от шестте.

(Стоилова, А. Сегментация на арабския ръкописен текст със средствата на графиката. Палеографско изследване върху преписи от XIV–XVII в. на съчинения по арабска граматика, съхранявани в Народната библиотека „Св. св. Кирил и Методий“, София. Автореферат на дисертация за присъждане на образователната и научна степен „доктор“. – С., 2004, с. 9). Позиционните варианти на графемите и лигатурното им свързване са изключително преимущество на средновековната арабска книжнина, тъй като чрез тях се постига сегментиране на текста на отделни думи и разнотеченията се свеждат до минимум.

6. Използвана е практическа транскрипция, без да са предават специфичните за арабския език фонемите и дължината на гласните. Неизбежно в транскрибираните думи се отразяват общоприетите принципи и правила, но те ще са предмет на по-подробно обсъждане и коментиране в друга публикация.

7. Знакът *шадда* обозначава удвояване на съгласната фонема, над чиято буква е нанесен; *сукун* е знак за липса на гратка гласна. За да бъде по-пълно описанието на арабската графика и нейните елементи, трябва да се споменат *хамзата* и т. нар. *тануини*. Хамзата предава в писмото ларингалната преградна взривна съгласна /ʔ/, но формата и начинът на изписване е като на допълнителните и уточняващите знаци – т.е. тя може да бъде изпускана, пише се над или под реда, но и на реда. С *тануините* се записва окончанието, с което се изразява категорията неопределеност и те могат да се сравняват с неопределителен член – по форма са удвоени *фатха*, *дамма* и *касра*.

8. В европейската арабистика определението огласован (вокализиран) е прието за текст, съдържащ допълнителните и уточняващите знаци.

9. Характеристиката на буквите по големина като малки/големи има в арабската други значения и функции. Вж. бел. 5.

10. В традиционната арабска граматика двете групи съгласни са наречени „слънчеви“ и „лунни“, тъй като в едната от групите е началната фонема в думата „шамс“ – слънце, а във втората е първата съгласна от думата „камар“ – луна. След членуване двете думи се произнасят *аш-шамс* и *ал-камар*, което пояснява ясно споменатите езикови явления. В непълния вариант на изписване асимилацията не се отразява, но в пълния вариант знак за нея е графемата *шадда*, отбелязваща удвояването на „слънчевата“ съгласна.

11. Определенията „разделно, слято и полуслято“ към начина на изписване на думите в българския език, нямат същото значение по отношение на арабското писмо – вж. бел. 5.

12. Тези, които се срещат в библиографските описания на арабските книги в оригинал, ще бъдат разгледани в друга публикация.

13. Халидов, А. Арабские рукописи и арабская рукописная традиция. – М., 1985, с. 30.

14. В европейската ориенталистика хронологията и развоя на мюсюлманските имена се свързват с възникването на исляма, съществуването на халифати и формирането на съвременните мюсюлмански държави. Тези периоди се определят като предислямски и ранен-ислямски, период на халифата, период след халифата на великите империи – (Османската и индо-мюсюлманската), модерен период и съвременен (Bosworth, C. E. Lakab. In: *Encyclopaedia of Islam*, CD-ROM Edition, v. 1.1).

15. Повече подробности и паралели с българската лично-именна система са включени в статията *Антропоними в арабски ръкописи от фонда на Народната библиотека „Св. св. Кирил и Методий“*. (Стоилова, А. Антропоними в арабски ръкописи от фонда на Народната библиотека „Св. св. Кирил и Методий“. В: сб. *Научни приноси* в памет на професор Константин Попов. Материали от научната конференция „100 години от рождението на проф. Константин Попов“, София 29–30 ноември 2007 г. – В. Търново, 2007. 361–374).

16. Призмент, Э. Л., Е. А. Динерштейн. Вспомогательные указатели к книжным изданиям. – М., 1988, с. 64. През XX в. промените в законодателството на някои арабски страни, на Турция и Иран засягат и лично-именните им системи (Schimmel, A–M. *Islamic names*. – Edinburgh, 1997, p. 80). Допълнителен фактор е замяната на арабската с латиница в Турция през 1928 г.

17. Според някои класификации компонентите *приложение*, *епитет* и *допълнение* се представят общо като „прозвище – прякор“, с цялата условност на названието, поради различния характер на елементите, които се отнасят към тази група. Други автори поставят *нисба* на четвърта позиция, а *лакаб* – на пета (вж. Ahmad, S. A Dictionary of Muslim names. – New York, 1989, p. XII–XIII). Броят на компонентите нараства до осем, а и повече, ако се включи по-дълга редица от имена на предци по бащина линия. Познаването на родословното дърво до 12 или дори до 50 поколения назад е дълбоко уважавано и въпрос на чест. Част от имената на предците са включвани като *насаб* в антропонима, за да бъдат доказателство за принадлежност към род с дълга история и традиции (вж. Гафуров, А. цит.сч., с. 5).

18. Пълното име на Ибн-Рушд е Абу ал-Уалид Мохаммад б. Ахмад б. Мохаммед Ибн Рушд,

(1126–1198). Той е един от най-известните арабски философи, роден е в Кордова, Испания (**Classe**, C. The Concise Encyclopaedia of Islam. – London, 1989, p. 174).

19. Словосъчетанието се оформя като генитивна конструкция.

20. Предпочитанията към едни или други лични имена се мотивират от различни нагласи и варират във времето и в отделните райони на мюсюлманския свят (**Гафуров**, А., цит. съч., с. 17).

21. **Исса**, К. Табулограма на немаркирани лични имена в една билингвална и бикултурна общност. В: *Езиковедски* приноси. В чест на чл. кор. проф. М. Виденов. – С., 2005, 495–504.

22. Според мюсюлманската традиция епитетите и имената, с които се замества или съпътства името на пророка Мухаммад, са наречени „благородните имена“ (араб. *асма шарифа*). Те възлизат на двеста (**Classe**, С., цит. съч., с. 279). А. Гафуров не уточнява точна бройка, а посочва само, че са повече от сто (**Гафуров**, А., цит. съч., с. 67). Част от тях по-рядко се срещат като собствени имена, тъй като семантиката им отразява пророческата мисия на Мухаммад.

23. Втората словоформа е без протетичната *хамза*, която отпада, когато думата „ибн“ не е в начална позиция. В някои случаи на български се предава като „бну“ (**Бораджиева**, Л. Как трябва да тълкуваме арабските имена. В: *АБВ*, бр. 30 от 26 юли 1988 г., с. 8).

24. Формата за мн.ч. от същ. име „ибн“ – „бану“ (номинатив) и „бани“ (генитив) се използва при назоваване на клана или фамилията. Друга лексема със същия смисъл е „ал“ – „род“ – *ал Хашим* – Хашимити, *ал Имран* – Родът на Имран.

25. **Ahlwardt**, W. Die Handschriften – Verzeichnisse der Koniglichen Bibliothek zu Berlin. – 1894. Т. XII, p. 356.

26. **Гафуров**, А., цит. съч., с. 101.

27. Прозвището, прякорът – *лакаб*, може да бъде почитателно или почетно (*таширфи*, *лакаб лил-ташириф*) или с негативен оттенък, нарича се „набаз“ (вж. **Schimmel**, А-М., цит. съч., 112–113).

28. А. Гафуров подчертава, че думите *светлина*, *звезда*, *слънце*, *падаща звезда*, *нова луна* не се използват в буквалния смисъл, а изразяват идеята за ярка светлина, блясък (**Гафуров**, А., цит. съч., 65).

29. Този *лакаб* е близък по смисъл до приложението към името на патриарх Игнатий, с което е наречен „стълб на правоверието“ (срв. **Христова**, Б., Д. Караджова, Е. Узунова, цит. съч., с. 93).

30. *Said* – сайид означава „потомък на Али“ или господин.

31. Вж. **Schimmel**, А-М., цит. съч., с. 1. Този вариант на композиране на елементите се открива и в редица справочници и каталози, което показва, че е еднакво приемлив и равнопоставен с посочения по-горе.

32. Тъй като от чужди топоними не винаги могат да се образуват прозвища или фамилни имена въз основа на българската словоизменителна парадигма по начин, който да не звучи странно и да е напълно приемлив, предлагам смисловия еквивалент „от еди кой си град/място“. Паралели се откриват в българските приписки: „изписа това ... Драйка от Бдия града“, „Дяк Владислав от Ново Бърдо писа тази книга“ (вж. **Христова**, Б., Д. Караджова, Е. Узунова, цит. съч., с. 121 № 123 и с. 122 № 136).

33. Х. Афанди е автор на супракоментар върху трактат по философия, поч. 1712 г.: OR 62 (ff. 88r–96v).

34. **Ковачев**, Н. Честотно-етимологичен речник на личните имена в съвременната българска антропонимия. – В. Търново, 1995, с. 138.

35. Муджаллид-заде е преписал ръкопис ОР 383 преди 1660 г.

36. За превода на това име е по-приемлива версията, аргументирана от А. Гафуров, която се различава от по-широко известната, съотнасяща лексемата „кара“ със значението ѝ в турския език – „черен“. Гафуров уточнява, че в тюркските езици този компонент на името се употребява в значение „велик“, „могъщ“, а тъй като се присъединява към имената на дядо, баща и син, то не трябва да се приема за прякор, а като почетно прозвище (**Гафуров**, А., цит. съч., с. 22).

37. **Исса**, К., цит. съч., с. 449.

38. Според бележката на кописта от f. 27v, ръкописът ОР 322 е завършен през 903/1497–1498.

39. Ал-Джахиз е прякор, превърнат в *тахаллус*, с който е известен Амр ибн ал-Бахр – средновековен литератор и учен (поч. 868 г.)

40. Джами е известен с поемите си „Юсуф и Зулейха“, „Салман и Абсал“; Саади е автор на „Бустан“, „Гюлестан“; сборникът стихове „Диван“ и поезията, свързана със суфизма, са наредили Хахиз сред най-великите поети, а ал-Кинди е наречен още „Арабският философ“; смята се, че е оставил над треста трактата, от които до днес са запазени само седемдесет, някои негови трудове са преведени на латински (**Classe**, С., цит. съч., с. 205, 341, 143 и 227).

41 **Илчев**, Ст. Речник на личните и фамилни имена у българите (РЛФИБ). – С., 11–14.

КАК ДА ДИГИТАЛИЗИРАМЕ НАЛИЧНИЯ ЗВУКОВ ФОНД

АЛЕКСАНДЪР КАСАБОВ

През последните години много усилено се заговори за дигитализация и цифровизация в много институции. Народната библиотека „Св. св. Кирил и Методий“ усилено работи от години в тази насока. Особено в момента, когато тече въвеждането на нов програмен продукт COBISS. Това несъмнено ще подобри качеството на изготвяните информационни масиви, както и достъпа до тях.

Но в настоящата статия няма да се занимавам с тази тема, а ще споделя някои проблеми, които възникват при опазването и дигитализирането на фондовете от музикални издания и най-вече от звукозаписи в музикалните отдели (или отделите „Изкуство“) към библиотеките и музикалните музеи у нас.

Ще разгледам проблемите между библиотеки и музеи общо, защото от практическата си работа съм се убедил, че те стоят по аналогичен начин и в двата вида институции. А и между музикалните отдели (особено този при Народната библиотека „Св. св. Кирил и Методий“) и музикалните музеи има много общи черти при опазването, обработката на фондовете, при предоставянето им за ползване и най-вече при тяхното архивиране. (Визирам най-вече двата най-изявени музикални музея – този на „Панчо Владигеров“ в София и на „Петко Стайнов“ в Казанлък.)

Едва ли ще изненадам колегите, ако изтъкна, че грамофонните плочи са един от най-сложните за съхранение и архивиране библиотечни материали. Всички, които работим с тези звукови документи, знаем, колко „капризни“ могат да бъдат те. Особено по-старите и амортизирани плочи, които са вече и с повредени обложки. Те наистина са тъжна гледка, защото издават не само възрастна си, но и тяхното усилено ползване. И все пак може ли грамофонната плоча да се слобие с „ново лице“?

Оказва се, че може. Дори чисто физически, като се обработи с антистатичен спрей за грамофонни плочи или с полираща и почистваща течност, като се изчиства постоянно с антистатична четка или се избърсва преди всяка употреба поне с познатите на всички кърпички за очила. Това са най-елементарните мерки за опазване на грамофонните плочи. Само че веднага трябва да кажем, че това съвсем не е евтино, защото почистващата течност е около 70 лв. за 200 мл флакон, който според разхода може да стигне за не повече от 1–2 месеца ползване. Цената на антистатичната четка е около 25–27 лв., което също не е малко. Но пък си заслужава! (Изпитал съм го в практиката си и мога да потвърдя, че наистина има ефект.) Но ако в домашни условия с посочените консумативи можем да изкараме дълги месеци на употреба (дори и години), то когато говорим за опазването на големи колекции от грамофонни плочи – като тези в библиотеките или музеите, нещата се усложняват. Разходите се увеличават пропорционално на фонда и неговата амортизираност.

Споменахме какви са най-елементарните начини за запазването на грамофонните плочи, но освен тях задължително е необходима и качествена звукова апаратура за прослушване. Т. е. необходим ни е хубав грамофон с качествена игла (доза). Тук изборът е труден, защото вече грамофоните не са толкова разпространени както някога. На пазара останаха само професионалните марки и модели, а те са доста скъпи. Все пак още може да се намери и нещо по-евтино, ако цена от около 300 лв. само за грамофон – без усилвател и колонии, е приемлива! И това е цена без дозата! А за библиотеката са нужни поне 2–3 качествени грамофона! Като прибавим и усилвателите, и колоните или слушалките, цената надскача 2–3 хиляди лева! А тя за библиотека, респективно – музей, е доста висока, а за момента направо непосилна! Едва ли трябва да описваме тежкото финансово положение на

културните институти у нас. Ами ако библиотеката е по-голяма и са ѝ необходими повече слушателски места – тогава?... А ако има и звукозаписно студио, което е добре да бъде отделно от това за прослушване в читалнята? За там също е необходима техника! И то скъпа! Какво да правим? Как да се справим със ситуацията, че едновременно да постигнем опазване на фонда и нормално обслужване на потребителите? Начини има. Ще споделя някои от тях по-нататък. Но първо да разгледаме още някои характерни особености на грамофонните плочи.

В библиотеките и музеите могат да се намерят основно 2 типа грамофонни плочи: стандартните винилови грамофонни плочи, които всички познаваме в трите им размера – малък, среден и голям, и т.нар. „асфалтови“ плочи от началото на XX век. Те са доста по-тежки от обикновените и проблемът при тях е, че стареят и се разтрошават от само себе си. Много са чувствителни също на удар и механични увреждания. А и за тяхното възпроизвеждане е необходим стар грамофон с фуния и метална игла, подобна на обикновените ученически пергели. Браздите на плочите са много по-дълбоки от днешните и съвременните грамофонни игли успяват да „прочетат“ само горната част на конуса на браздата, без да достигат до дълбочината. Така се получава много голямо допълнително ошумяване при възпроизвеждане. Това понякога прави прослушването невъзможно, защото и самите стари записи са съпроводени с много странични шумове. А има и още един проблем – тези плочи са на 78 оборота. Скорост, която съвременните грамофони не поддържат. Така може да се окаже с фонд, който не може да бъде използван. А често на тези плочи има уникални записи на големи имена от близкото минало. Единственото решение случая е прехвърлянето на съвременен носител. С виниловите плочи нещата са значително по-прости. Те са на стандартните 33 или 45 оборота, просвирват се от всички грамофони и са далеч по-качествени. Но и те се изхабяват, издраскват се, чупят се и затова трябва и те да бъдат архивирани.

Още един проблем, който оказва сериозно влияние върху здравината и целостта на грамофонните плочи, е тяхното съхранение и подреждане. За правилното опазване е необходимо, плочите да са подредени във вертикално положение в дървени шкафове с клетки, в които да се поставят не повече от по 10–12 плочи. Такива в Народната библиотека „Св. св. Кирил и Методий“ имаме само 4 и те отдавна са крайно недостатъчни, за да поберат нарастващия фонд. Освен това вътре бройката им е много повече от допустимото по същите причини – липса на място. Ако не са правилно подредени, грамофонните плочи се изкривяват под тежестта на масивите и стават неизползваеми. Понякога могат да заприличат буквално на панички – издути от едната страна и вдлъбнати от другата, или да се усучат. Това прави просвирването им много трудно, а често и невъзможно. Освен неправилното подреждане влияние оказват също температурата в помещението, влажността, пряката слънчева светлина и запрашеността. Пренагряването и преохлаждането на плочите води до овлажняване на картонените обложки и до запарване на плочите, защото те често са в найлонови калъфи вътре в картонените обложки. А това води до сериозно увреждане на плочите, като мухлясване или още по-лошо – до вдигане на лаковото покритие и пълно унищожение. (За съжаление в практиката си съм се сблъсквал с този проблем и то дори при много качествени плочи на „EMI“ или „Дойче грамофон“.) Влагата също е много опасна за плочите по същите причини. Но не по-малко опасна е и прахта, на която често не обръщаме особено внимание. Тя може сериозно да издраска плочите и да се натрупа в браздите, като по този начин влоши значително техническите показатели на записите. (Т.е. ще се получи шум и пукане, което е много неприятно, особено при усилване на сигнала през усилвател и колони или при слушане със слушалки.) Пряката слънчева светлина е още един фактор, влияещ негативно на плочите. Освен горепосочения ефект от запарването, слънцето гори и хартиените обложки и те пожълтяват и стареят по-бързо от обичайното. А те са „дрешките“ на грамофонната плоча, които я предпазват от околните влияния. Като че ли само магнитните полета не нанасят поражения на грамофонните плочи и това е добре, защото те са основен проблем за магнитните записи на ленти и аудио- и видеокасети. В такава среда записите на тези носители буквално могат да изчезнат.

Но да се върнем към грамофонните плочи. Поради изложените вече причини е необходимо тези звукови фондове да се пазят в дървени шкафове. Само че много често това е невъзможно и тогава е необходимо поне да се опита да се спазва правилото за вертикално разположение и да е на дървени етажерки или лавици. (В краен случай може да се използват

и метални – дори и в Музикалния отдел на НБКМ имаме доста такива, поради липсата на друга възможност. Металът има температурни колебания, което не е препоръчително. Откритите лавици не предпазват и от пряка слънчева светлина и прах. Това налага по-честото почистване с прахосмукачка или статик дастери (шарените четки за прах).

А сега, към възможните начини за опазване и използване на фондовете от плочи.

Единият вариант е да се презапишат на компактдискове.

Другият – да се създадат бази данни в компютър – т.е. записването на плочите на харддиск (HDD).

Третият начин е да се презапишат на аудиокасети. Това е най-лесно и бързо, но и най-некачествено и нецелесъобразно от гледна точка на опазването, защото самите аудиокасети вече излизат от употреба като носител и те самите като лентови устройства имат доста сериозни проблеми с опазването им. Значи можем да кажем, че този метод практически се изключва като отминал етап в звукозаписа, макар и да има достоинства в динамично отношение и затова може да се използва само като междинен етап. След това записите трябва да се прехвърлят на други носители. Но това не е добре, защото работата става двойна. Може да се използва само в случаите, когато трябва да се балансира динамиката, преди да се пристъпи към презапис, примерно на CD.

Има и други възможности, но те у нас са трудно приложими поради много високата стойност на устройствата и консумативите. Това са т.нар. „лазерни грамофони“, които представляват нещо по-скоро подобно на скенер, защото плочата се поставя и се сканира точно както и лист хартия, след което се визуализира на екрана на компютъра и с множество обработки се извлича звуковото съдържание. Такъв грамофон, доколкото ми е известно, притежават само в Института по изкуствознание при БАН. Той е дарение по програма и е много, много скъп. Другата „екзотика“ за меломани е записващ грамофон на познатата ни винилова плоча, но това е само привидно, защото технологиите са лазерни, цифрови, съставът на самите матрици на плочите е много по-различен и най-вече процесът е много скъп. Нямам информация да има такива устройства у нас.

Така че за българските условия остават възможни само първите два варианта. Нека ги разгледаме по-обстойно.

Презаписът на компактдискове изглежда лесен, но не е точно така. Погрешно се смята, че ако имаш грамофон и компютър със записвачка, проблемът ти е решен. Да, така се записват дискове, но те са с доста ниско качество и са нетрайни, защото често дисковете за PC са колкото евтини, толкова и нетрайни. А това не е добре, ако искате да запазите колекцията си задълго. Оказва се, че сидатата съвсем не са чак толкова вечни, колкото се смяташе при тяхното появяване. Те също имат доста проблеми при опазването си и в някои отношения са дори по-уязвими от старите грамофонни плочи. Дисковете се замърсяват при пипане с пръсти, лесно се драскат и също стареят. А ако устройството ви за дискове покаже на дисплея, че не може да прочете диска, това означава, че информацията е бързвъзвратно загубена! При плочите такова нещо се случва доста по-рядко. Винаги има шанс да се запази поне част от наличната звукова информация. За да се получи качествен запис на CD, необходимо е да се записва на не по-висока от втора скорост на записвачката и дисковете да са много качествени. Но и те все пак са компютърни. А те са по-различни от аудиодисковете, които се записват на устройства, подобни на обикновен CD-плеър. Самите дискови носители са по-различни и разликата може да се констатира, като се сравнят фабричен аудиодиск и компютърно произведен. Аудиодисковете са по-трайни и затова може да се използва комбиниран начин за записване – да се запише звукът от плочата в компютър, да се обработи и след това да се върне по цифров или аналогов път в такова външно CD устройство за аудиодискове и да се запише на празен аудиодиск. Тогава резултатът ще е доста по-добър и ще имате траен продукт. А веднъж качен в компютър, записът може да се архивира и на сървър и да се изгради звукова база данни, която да се предоставя за ползване на читателите. Така отпада необходимостта да разполагате с много и качествени грамофони, с периферни устройства и специално обучен за това персонал. Необходими са ви само няколко компютъра, включени в мрежа към сървър, съхраняващ вашата звукова база данни и няколко чифта слушалки. Това ще позволи на вашите ползватели да прослушват неограничен брой пъти едно и също произведение, да го връщат напред и назад, без опасност да увредят носителя. Това не е възможно дори за дисковете.

При многократното им превъртане те много бързо се изхабяват и прескачат. Особено, когато имаме по-дълги записани части (над 15 минути без прекъсване). А ако към тази база от данни прибавите и визуална информация – текстова част за съдържанието на дисковете, обложките, друг снимков материал (например на изпълнителите), можете да си направите чудесна своя мултимедийна музикална енциклопедия.

Да обобщим какво е нужно като техническа обезпеченост за архивирането на грамофонната плоча.

- мощна и бърза компютърна конфигурация;
- CD записвачка за PC;
- много добра звукова карта, пригодена за аудиозаписи (не всички карти дават добър звук);

- звукозаписен софтуер с възможност за аудиообработка;
- качествен HI-FI Stereo усилвател и колони (или качествени активни колони);
- много добър грамофон – желателно е дори да е професионален, с много добра доза.

Вече има и професионални грамофони с директен USB изход за връзка с PC;

- HI-FI аудио CD записвачка;
- за по-специални случаи, когато трябва да се подобри динамиката на записа преди качването в компютър, необходим е качествен касетен дек, на който да бъде записана първоначално грамофонната плоча и след това да се качи звука в PC;
- няколко шпиндела с качествени аудиодискове.

Не трябва да забравяме и човешкия фактор. Необходимо е тази дейност – по архивирането на грамофонните плочи и по евентуалното изграждане на база данни, да се извършва от добре подготвени специалисти с познания по тонрежисура и компютърни технологии. Ако разбират и от музика, би било чудесно. За съжаление такива кадри се намират трудно, а като се вземе предвид и неатрактивното заплащане задачата става доста трудна. А такава работа изисква дълги часове на усилена работа в звукозаписното студио пред компютъра и е свързана с голямо натоварване.

Прехвърлянето на грамофонна плоча е бавен, трудоемък процес. Затова, обобщавайки всичко споменатото дотук, ще споделя накрая и една своя идея, която би могла да реши проблемите на отделните библиотеки по архивирането на грамофонните им плочи.

Като се отчете факта, че поотделно библиотеките и съответно музеите не разполагат със собствени звукозаписни студия и специално подготвени кадри, а и необходимостта от много средства за изграждането на такива звена, както и това че българските звукови колекции се дублират в повечето библиотеки, добре е да бъде изградена лаборатория за реставрация и консервация на грамофонни плочи, която да е много добре технически обезпечена, с добре подготвени специалисти и да извършва звукозаписите на всички библиотеки, подобно на изграждането на централизирана база данни за описанията на библиотечните материали. Така няма да се налага многократното записване в различни библиотеки на едни и същи грамофонни плочи при различни условия и с различен успех, а ще се тиражират само архивни копия. За уникалните издания, които са единично притежание, ще се прехвърлят само за съответната колекция, която ги притежава, за да се запазят авторските права за тиражиране. Но създаването на евентуална база данни на звукозаписите би могла да се ползва дистанционно при определени условия от всички, при пълно съблюдаване на авторските права. Финансирането на един такъв център би било много по-лесно, отколкото създаването на много локални звукозаписни студия, които не биха могли да архивират достатъчно качествено наличните колекции от грамофонни плочи. (Вероятно такова начинание би било най-добре да се осъществи в Народната библиотека, защото звуковият фонд на Музикалния отдел е най-богат и уникален от останалите в цяла България.) Но това е само предложение, което търпи дискусии.

А засега дано тези редове да са полезни за колегите, които се опитват да запазят своите колекции и да дадат „ново лице“ на поовехтелите си винилови кръгчета. И накрая – не бързайте да изхвърляте старите грамофонни плочи дори и когато сте ги архивирали надеждно. Ще ви потрябват! Все още! Ще се радвам, ако тези редове породят дискусия на страниците на сп. „Библиотека“.

БИБЛИОТЕКИТЕ, АВТОРСКИТЕ ПРАВА И ИКОНОМИКАТА НА ЗНАНИЕТО

Представяме мненията и предложенията на консорциума „Електронна информация за библиотеките“ eIFL по отношение на Зелената книга на Европейската комисия (European Commission Green Paper) за авторските права в икономиката на знанието („Copyright in the Knowledge Economy), заедно с включените предложения и на други международни библиотечни организации като: EBLIDA, IFLA, CILIP и др.

eIFL е неправителствена организация и представлява интересите на библиотеки от 50 страни по света на няколко континента. Български информационен консорциум (БИК) е представител на eIFL за България и в него членуват много български академични и обществени библиотеки. Посредством представителите на eIFL гласът и на българските библиотекари е чул по следните теми. Ето обобщението:

- Европейското законодателство в областта на авторските права оказва влияние по отношение на прилагането му в библиотечната сфера сред членовете на eIFL по света.

- Библиотеките, като институции, имат огромен принос в съществуването на т.нар. икономика на знанието.

- eIFL настоява пред Европейската комисия да постави на дневен ред въпросите за авторското право и сродните нему права по отношение на достъпа до електронна информация в библиотеките и настоява Комисията да обърне специално внимание на договорните отношения и т. нар. технологични мерки за защита на съдържание (TPMs).

- eIFL подкрепя баланса на интересите при интерпретацията на 3-стъпковия тест от Бернската конвенция (http://www.musikautor.org/TXT/Home_Index/Bernska_konvencia.doc) за изключенията при възпроизвеждане на произведения, обекти на авторското право.

Общи въпроси

- Задача на законодателя е да поддържа баланс между интересите на притежателите на права и публичния интерес в подготвителната фаза по прилагане.

- Становището на eIFL е: договорните отношения никога да не заместват приетите изключения по отношение на приложението на авторските права.

- Изборният подход по отношение на изключенията и ограниченията на права води до липса на хармонизация. Затова заключението е, че в момента европейската правна система по прилагане на законодателството за авторски права е небалансирана.

- Задължителните изключения биха предоставили правната основа за ползвателите на изключенията и биха насърчили трансграничното сътрудничество и размяната на знания.

- Докато правните проблеми не са разрешени, така че да позволяват при поискване европейската култура да е достъпна он-лайн, законодателите ще бъдат длъжни на потребителите в Европа.

Изключения, които касаят библиотеки и архиви

- eIFL обяснява защо изключенията, които касаят библиотеки и архиви, трябва да бъдат разширявани.
- Законодателното изясняване, че библиотеките при определени обстоятелства могат да копират за своите нужди, трябва да бъде регламентирано.
- Поправка на законодателството от рода, че библиотеките могат да използват и предоставят за търсене и откриване на дигитализирано съдържание с авторски права, ще бъде добро решение в полза на читателите.
- eIFL е съгласен с тезата, че е необходима законова норма по отношение на авторските права на деца сираци.

Изключения, които касаят хората с увреждания

- eIFL подкрепя предложението на Световната организация на слепите за Договор на Световната организация за интелектуална собственост (<http://www.wipo.org>) по отношение слепите, хората с нарушено и затруднено зрение за определяне на общоприети минимални стандарти, позволяващи им да трансформират съдържание в достъпни за тях формати.
- eIFL призовава Европейската комисия да подкрепи предложенията в защита на правото на справедливост и равнопоставеност по отношение на достъпа до информация.

- eIFL е съгласен, че в Директивата за базите данни, трябва да има специални изключения за хората в неравностойно положение, които да се прилагат едновременно за оригиналните и за производните (*sui generis*) бази данни.

Изключения, относно разпространяването на материали за нуждите на обучението, образованието и научната дейност

- eIFL препоръчва на научната общност в Европа да продължи да развива двете стратегии: Инициативата от Будапеща за свободен достъп – за депозиране на научни публикации в отворени архиви <http://www.openarchives.org> и за публикуването на научни периодични издания на свободен достъп – Open access journals <http://www.doaj.org>

- Лицензите, използвани от изданията за свободен достъп, са примери за успешни лицензионни схеми, позволяващи он-лайн употребата им за обучение, образование, изследвания и др.

- eIFL поощрява Комисията да подкрепя инициативите за отворен достъп и прилагане на адаптирани лицензи за отворен достъп до научно съдържание, за да се максимизира видимостта и повторната употреба на резултатите от научните публикации за доброто на обществото.

*Преведе Тошка Борисова, EIFL-IP координатор
за България, член на УС на БИК, toshka@aubg.bg*

Допълнителна информация

1. Библиотеките и интелектуалната собственост. Блог на Българския информационен консорциум (БИК) за защита на правата на потребителите за достъп до информация в библиотеките <http://pravatani.blogspot.com>
2. eIFL – IP – <http://www.eifl.net/cps/sections/services/eifl-ip>
3. Наръчник на eIFL за авторските права и библиотеките <http://www.eifl.net/cps/sections/services/eifl-ip/issues/eifl-handbook-on>
4. IFLA – CLM <http://www.ifla.org/III/clm/copyr.htm>

БЪЛГАРСКИЯТ КРИМИНАЛЕН РОМАН

НИКОЛАЙ АРЕТОВ

Българският криминален роман е жанр, който в момента е във възход. От друга страна, неговото съществуване и общуване с читателите и критиката не е безпроблемно – забелязват се принципно различни оценки и отношение към жанра, многообразие на мненията, което не води до диалог. Единомислието, разбира се, винаги е нещо подозрително, но пък диалогът е задължително условие за осмислянето на едно явление, а оттам, в някакъв смисъл – и за развитието му.

Това бяха и основните мотиви на организаторите на научната конференция „Българският криминален роман“ – проф. дфн Боряна Христова (директор на Народната библиотека „Св. св. Кирил и Методий“), Емануел Икономов (вицепрезидент на Международната асоциация на писателите-криминалисти) и ст.н.с. I ст. дфн Николай Аретов (Институт за литература, БАН) – да се опитат да съберат на едно място различни хора, свързани с жанра, и да ги провокират с няколко въпроса, около които да протече дискусия. Форумът се състоя на 15 декември 2008 г. в Народната библиотека „Св. св. Кирил и Методий“. Бяха поканени:

- автори на криминални романи;

- автори от други жанрове, които имат отделни опити в жанра, или се отнасят снизходително към него;

- журналисти и критици, които повече или по-малко редовно представят книги в медиите, включително и криминални романи (или не ги представят);

- изследователи, които анализират съвременната българска литература и мястото на криминалния роман в нея (или подминават жанра);

- на последно място, но не по значение, идват и читателите, които обичат/не обичат жанра.

Трите кръгли маси, чрез които организаторите се опитаха да подредят разговора, бяха формулирани по следния начин:

- „Защо (не) чета български криминални романи?“;
- „Защо (не) вярвам на българската критика?“;
- „Защо (не) пиша криминални романи?“.

Основните проблеми, разбира се, могат да бъдат изречени и по друг начин. Зад тези умишлено провокативни формули би трябвало да се виждат основните аспекти на всяка литература, бих казал, на всеки текст.

Първо. Отношението на публиката и нейните предпочитания. Това вероятно е най-същественният проблем, който очевидно зависи и от каналите, по които потенциалният читател научава за творбата. Това отвежда до

Второ. Пътят на жанра към публиката. Адекватността на образа, който медиите и критиката му изграждат. В този процес авторът съвсем не е пасивна страна. Така се стига до

Трето. Отношението на автора към собствения му текст – защо той го създава,

какви цели си поставя или декларира и пр. Отношението на авторите от други жанрове към криминалния.

Всеки от тези проблеми би трябвало да се вижда в неговия литературен и социален контекст, тоест да се разглежда като част от процесите в обществото и в литературата и да се сравнява с развитието в други жанрове – „висока“ литература, журналистика, кино...

Реалността винаги е по-различна от замислите на хората, които се опитват да ѝ повлияят. Малцина се претрашиха да отговорят директно на негативните варианти на въпросите – защо не чета, защо не вярвам, защо не пиша. Всъщност някои от авторите се опитаха да отговорят едновременно на всички въпроси. Така постъпиха Светослав Славчев, Андрея Илиев, Людмил Георгиев и др. Интересни свои размисли за опита си в жанра сподели Донка Петрунова.

Някои от писателите поставиха важни за тях проблеми, свързани с битието не само на криминалния роман в български контекст днес. Различни мнения се изказаха за това какъв трябва да е българският криминален роман, за да привлече международна публика (Емануел Икономов, Тодор Бояджиев, Кънчо Кожухаров и др.) Отново възникна въпросът за нуждата от литературни агенти като част от механизма за достигане до публиката у нас и в чужбина.

Свои виждания за жанра споделиха Фани Цуракова, Георги Величков, Мариана Кирова, Бойко Беленски, Тодор Андонов и др. В техните изказвания, по-пространни или по-лаконични, се очерта доста широк кръг от проблеми – за екранизациите на българските криминални романи, за отношението на жанра към реалните престъпления от днешно време, за необходимостта да се познават механизмите и процедурите на полицията и следствието и пр. В дискусиата често изскачаше проблемът за дефинирането на жанровете, поставен от Марин Дамянов.

Критиците, участвали в кръглата маса, предложиха свои виждания за постиженията на жанра в последно време (Георги Цанков), за особеностите на неговото представяне пред публиката (Благовест Златанов, Пламен Антоф, Вихрен Чернокожев, Григор Григоров). Някои от техните изказвания закономерно повишиха градус на дискусиата.

Доста скромно бе участието на хора от медиите, които водят рубрики за книги. Не бяха много и писателите от други жанрове (Евгения Иванова), които споделиха свои мисли за българския криминален роман.

Интересен акцент във форума внесе откриването на организираната от Народната библиотека „Св. св. Кирил и Методий“ изложба „Елементарно, Уотсън“, посветена на 100-годишнината от появата на първия разказ с герой Шерлок Холмс.

Една от конкретните идеи, които предстои да се реализират в резултат на дискусиата, е годишен преглед на българските криминални романи, който да се проведе отново в Народната библиотека. Организаторите предвиждат и издаването на сборник с текстове, свързани с дискусиата на кръглата маса.

БИБЛИОТЕКАРИТЕ ЯКОБ И ВИЛХЕЛМ ГРИМ

МАРИЯ ЛИЧКОВА

Разлиствам разчетения ръкопис от 1810 г. с първообразите на познатите от детството ми приказки, подготвени, но неотпечатани от братята Вилхелм и Якоб Грим. Търся познати герои и заглавия, чета неизвестни за мен варианти на приказки или схеми за такива. В разказите, събрани и записани от двамата братя в продължение на 10 години, е съхранена изначална мъдрост, разкриваща се на всеки, който е готов за нея, независимо от възрастта. Питам се с какво са се занимавали братята Грим в отрязъка от времето около създаването на ръкописа, чиято история и съдържание са също много любопитни, до излизането от печат на първите издания на приказките през 1812 г. и 1815 г. С радост установявам, че в този период, макар и по различно време, и двамата са били библиотекари.

Годината е 1805-а и семейство Грим живее в Касел, на втория етаж от къща, която по-късно е наречена „Приказната къща на братя Грим“ и която за съжаление е разрушена по време на Втората световна война. Якоб Грим е завършил следването си в Марбург и през есента на 1805 г. се прибрал у дома. Времената били тежки и той трябвало да поеме грижата по издръжката на семейството. Известно време работил в секретариата на временния съвет към курфюрста на Хесен-Касел. Средата на 1806 г. войниците на Наполеон навлизат в Касел и административната власт е подчинена на френските комисари. Якоб Грим с удоволствие напуска работата в секретариата, която, въпреки че е свързана с юридическото му образование, той не харесва и нарича „бездуховна“. Междувременно и Вилхелм Грим полага през май 1806 г. последния си изпит и завършва право в университета в Марбург. Пристига окончателно в Касел и двамата братя продължават работата си по събирането на приказки и предания, обикалят, издирват разказвачи, записват. Любова на Якоб Грим към разчитането на стари ръкописи, към историята на литературата го мотивира да се кандидатира за мястото на библиотекар в обществената библиотека в Касел. За съжаление длъжността е дадена на друг, но през юли 1808 г. той е назначен за библиотекар в личната библиотека на Жером Бонапарт, брат на Наполеон I, поставен с негово благоволение за крал на Вестфалия. Годишната заплата на Якоб Грим е определена на 2000 франка, а след няколко месеца за добра работа е повишена на 3000 франка. Работата на библиотекар му осигурява възможност да се отдаде на изследователска и събирателска дейност. Самият Жером много рядко поръчва книги, а на външни лица такива не се заемат и младият учен, тогава само на 23 години, има достатъчно свободно време за изучаването на старонемската поезия и език.

Библиотеката, в която работи Якоб Грим, се е помещавала в замъка Вилхелмсхое. Там е била и резиденцията на Жером, който не се задържал дълго в Касел и отсъствал с месеци. Решението на французите да използват библиотечната зала в замъка за други цели, а книгите в най-кратко време да се пренесат в едно голямо и почти тъмно таванско помещение, натъжава и ядосва

Якоб Грим, който пише в автобиографията си: „Сега там лежеше в плен безпорядък всичко това, за което е създадена моята длъжност.“ Скоро след преместването на библиотеката в замъка пристигат още няколко хиляди тома, които властите са издирили и иззели като полезни и важни и за които трябвало да се намери място, за да бъдат подредени. На книжната сбирка обаче ѝ предстояло по-голямо изпитание.

През една ноемврийска нощ на 1811 г. в замъка избухва пожар и помещенията под библиотеката са в пламъци. С помощта на охраната Якоб Грим успява да спаси почти всички книги, като ги увива в плат, изнася и складира на купчина в двора на замъка. През 1813 г., когато военните действия на обединените сили срещу Наполеон са вече близо до Касел, в замъка пристига заповед – най-ценните книги от библиотеката да се опаковат и да се изпратят във Франция. Якоб Грим успява с хитрост да спаси сбирка от ръкописи за хеската история. Конфискуваните книги той вижда отново едва през 1814 г. в Париж и вероятно не е случайно, че служителят, който трябвало да му ги върне обратно, е същият, който му помагал при опаковането и изпращането им за Франция. Две години по-рано, докато остатъците от армията на Наполеон още не са се изтеглили от Русия, в Берлин излиза от печат първото издание на първия том на „Детски и домашни приказки“, събрани от братя Грим.

Якоб Грим напуска библиотеката през декември 1813 г. и заминава като секретар на хеския пратеник в главната квартира на обединените армии, които разгромяват войската на Наполеон. Сега грижата за семейството поема по-малкият брат Вилхелм Грим, който в началото на 1814 г. се кандидатира за мястото на втори библиотекар в Музея на Касел. Назначен е, но се води на длъжност секретар на библиотеката, тъй като по финансови причини след войната с Франция няма достатъчно средства за заплата на библиотекар. Годишното му възнаграждение е едва 100 талера, но всещност изпълнява задълженията на втори библиотекар. Когато първият библиотекар е изпратен в Париж във връзка с античната сбирка на музея, Вилхелм Грим поема и неговата работа по управлението на библиотеката и закупуването на нови книги. В същото време той работи усилено по подготовката на първото издание на втория том на приказките, който включва 70 нови приказки и излиза от печат в началото на 1815 г. Както в първия, така и във втория том Вилхелм Грим обръща особено внимание върху поетичността на стила и езика.

През всичките тези години дейността на Вилхелм и Якоб Грим по събирането и записването на устни предания, изучаването на старонемския език и средновековните ръкописи е подпомагана от факта, че и двамата братя работят в библиотека.

Първото печатно издание на приказките от 1812 г., което е допълнено в сравнение с ръкописа от 1810 г., съдържа 85 приказки и е отпечатано в тираж само 900 екземпляра. Малко преди това Якоб Грим пише: „Крайно време е да се съберат и спасят старите предания, за да не изчезнат като роса в горещото слънце, да не угаснат като огън във водата, да не заглъхнат завинаги в безпокойството на нашето време.“

Почти 200 години след появата на непубликувания ръкопис (1810) и първото печатно издание на приказките (1812) мъдростта на старите предания не е изчезнала, не е угаснала и не е заглъхнала, а преминава през времето и пространството заедно с приказките на Якоб и Вилхелм Грим.

Литература

Grimm, Brueder. Deutsche Sagen. – Leipzig, S. a. – 108 s.

Scuria, Herbert. Brueder Grimm : Ein Lebensbild. – Berlin, 1985. – 382 s.

„МИСЛЕНО И ПРЕЖИВЯНО“ НА СТИЛИЯН ЧИЛИНГИРОВ

РАЛИЦА ЦВЕТКОВА, МАРКО ЦВЕТКОВ*

Стилиян Чилингиров (1881–1962) е сред видните, но забравени незаслужено личности в българската културна история. За съжаление и до ден-днешен той е малко познат и липсва цялостно изследване за житейския му и професионален път. До момента на неговата биография и творчество са посветени около 900 статии в периодичния и краеведски печат, а също така и в интернет пространството(1). В това число влизат и откъслечни спомени на негови съвременници и познати, които не са надлежно изследвани. В споменатата „литература“ личността на Чилингиров е представена съвсем обобщено и фрагментарно.

Особено характерна черта на тези статии е, че те имат предимно юбилеен характер. Като правило, информацията в тях се преповтаря. Това им качество поражда своеобразен порочен кръг и малцина са тези, които надхвърлят неговите граници. Повечето от досегашните публикации за Ст. Чилингиров са лишени от изследователски елемент, което неминуемо допринася за затвърждаването на посочената негативна практика(2).

Направената констатация се потвърждава от факта, че първият и единствен биограф на писателя е неговият съвременник Стефан Илчев, който през 1932 г. издава книжка за живота и творчеството на Стилиян Чилингиров. Той е и най-често цитираният автор за Чилингиров. Неговата книга излиза в „Малка енциклопедическа библиотека“ (редактирана от сина на писателя Добромир Чилингиров), под № 71. В предговора авторът аргументира изданието по следния начин: „Понеже основателят на М. Е. Б. – Стилиян Чилингиров е сам писател, и тази есен предстои да му се чества 35-годишен юбилей, намираме, че е удобно време да пуснем отделен номер върху литературната му, научна и обществена дейност.“

Съществен момент, свързан с опознаването на човека, писателя и общественика Чилингиров, е започналата от началото на 90-те години на XX век публикаторска дейност на архивни материали от и за него.

През 1992 г. по повод 70-годишнината от превръщането на Шуменската библиотека в депозитна се провежда конференция, материалите от която се издават в сборник, посветен на Ст. Чилингиров(3). Едно от най-големите достойнства на цитирания сборник е публикацията на Доротея Георгиева на 5 писма от Чилингиров до шуменския краевед Георги Джумалиев, притежание на фонда на Историческия музей в Шумен. А също така публикуваните от Иван Сакелариев 9 писма и пощенски картички от Чилингиров до съгражданина му Христо Герчев. Последните са от личния архив на Герчев (общо 23 на брой), който е запазен в Националния литературен музей (НЛМ). Споменатите две публикации не могат да претендират за археографско оформление, още повече, че целта им е чисто популяризаторска. По тази причина само на отделни места текстът е снабден с обяснителни бележки.

Обнародването на архивни материали за Ст. Чилингиров е продължено от Борис Тодоров, който през 2003 г. публикува откъс (л. 2-32, от общо 70 л.) от Чилинговия дневник „Мислено и преживяно“(4). Този откъс обхваща периода 1905–1916 г., като включва и част от впечатленията на Чилингиров от пребиваването му в Германия.

Последната публикация на архивни материали е през 2006 г.(5). Една година по-рано

* Уводна част и бележки по съдържанието на текста – Ралица Цветкова. Разчитане на текста и обяснителни бележки към него – Марко Цветков.

по инициатива на Илко Пенелов (тогава уредник на МК „Ст. Чилингиров“) НЛМ и НБ „Св. св. Кирил и Методий“ (6) разработват проект за издаването на непубликувания роман на Чилингиров „Несретник“. Изданието е осъществено след спечелване на конкурс на Националния център за книгата. Романът е снабден с увод от И. Пенелов, в който накратко е представен Чилингиров и се разкрива историята на ръкописа. Там се уточнява, че в интерес на четивността са направени някои синтактични и лексикални намеси. Пунктуацията и правописът са осъвременени, без да се засягат специфични за стила на автора думи и изрази. Текстът е снабден и с кратки пояснителни бележки, които да улеснят четенето на романа.

Макар че Ст. Чилингиров оставя богато архивно наследство, за съжаление то остава малко познато. Това се дължи до голяма степен на факта, че през тоталитарния период неговите трудове биват умишлено пренебрегвани и по този начин са обречени на забравя, което предопределя и слабия интерес към неговия архив.

Настоящото издание е полиграфско, като текстът на документите е възпроизведен дипломатически, т.е. предаден е с пълно запазване на стила, езика и правописа на документите. Съкратено написаните думи, ако не са общоприети съкращения, са изписани изцяло, като възстановените части са поставени в квадратни скоби. Същото важи и за неволно изпуснатите от автора думи, които са възстановени по смисъл. Всеки текст, приравен от археографа, е отделен по този начин.

Поставените от автора логически ударения в текста чрез подчертавания, пунктир или главни букви са набрани с курсив. Посочен е източникът на цитатите в текста.

Обяснителните бележки по текста са означени с индекси и са в края на текста. Бележките по съдържанието са преди тях с арабски цифри с обща номерация. В случаите, когато става дума за известни личности, не сме счели за необходимо да даваме допълнителна информация за тях.

Настоящата публикация е ориентирана предимно към специализирана аудитория и цели да хвърли известна светлина върху живота на Ст. Чилингиров. Представянето на този, макар и кратък период от време, по нашето скромно мнение е показателно за последните години от живота на големия български писател и общественик.

Из „Мислено и преживяно“

18 юний.
Общо събрание за избиране на нови членове в Стара на българските писатели. Явили са 132 кандидати. Върху него се гласувало само 10. Юнак, разположен организатор. Не е имал братство, което се възстановило по този начин. Думите на нови членове.

Втората част от личния ръкописен дневник на писателя и общественика Ст. Чилингиров обхваща времето от 18 юни до 26 юли 1945 г. Засяга въпроси около изключването му от читалищния съюз, наложената му негласна възбрана да издава, обществено-политическата обстановка в страната, финансовите негоди на Чилингиров, неговите размисли върху живота. Оригиналът се съхранява в МК „Ст. Чилингиров“, инв. № а123/07, „Мислено и преживяно“ – ориг. ръкоп. (16.XI.1905, Целендорф, Германия–26.VII.1945, София), 70 л.; л. 33-70; Джобно тефтерче (10/16,8 см) с черни корици.

18 юний [1945 г.]

Общо събрание за избиране на нови членове в Съюза на българските писатели. Явили се 132 кандидата. Допуснати до гласуване само 10. Значи започват ограниченията. Не е далеч времето, когато ще възприемат [тоя] начин за избиране на нови членове.

Даде се и отчет от страна на двете групи, гостували в Букурещ и Белград. Впечатленията им повече от радостни. Към края на отчетите се съобщи, че югославското правителство е декорирало шест души от гостуващите с медали за братство и единство и една обикновена значка, поставена в проста мукавяна кутийка.

Преди заседанието Людмил Стоянов ми съобщи, че иска да поговори с мене. Уговорихме да го посетя утре на 10 часа пред обед в дома му на улица „Неофит Рилски“ 61.

На площад „Александър Невски“ заря с церемонии. Голяма тряскавица. Тъй много са разнишени нервите ни, че едва я понасяме. Георги Райчев едва можа да дойде на себе си. Дълго време се колеба да приеме ли моите и Вл[адимир] Русалиевите уверения, че това е заря.

„Ама вие видяхте ли войници?“

„Разбира се. Пък и високоговорителите предаваха речите.“

Свършихме с черпня за медала на Райчева, един от наградените писатели.

19 юний [1945 г.]

Отидох у Л[юдмил] Стоянов. Той беше сам – бръснеше се. Прие ме ласкаво. Предпочетох да го почакам в[ъв] вестибула. От тука по-добре можах да разгледам обстановката. Да си призная, досега такава бляскава домашна уредба не бях виждал у нас, макар да съм посещавал най-богаташките къщи. Това просто е дворец с най-изискана тежка мебел. Моята къща, както и домашната ми обстановка са селски при това, което се разкри пред очите ми. И в тия четири или пет големи стаи живеят само двама души. Всички желани условия за радос[т]та. Не зная само, дали той апартамент е собственост на Людмила, или му е даден под наем от правителството. Както и да е, прилича на писател да се разполага по-удобно. Стига сме живяли в мансардни стаи или в приземни кътове.

В две думи казано, Людмил ме вика да ми съобщи, че не правя хубаво гдето мълча и не участвувам в литературния живот. С това мое мълчание се занимавал и Управителния[т] съвет на писателския съюз и Централния[т] комитет на комунистическата партия.

Отговорих му, че това го правя по неволя. Първо, защото няма достатъчно периодични издания и, второ, защото никой не ме е канил за участие в излизашите днес. Пък освен туй още са ми чужди много от мотивите и темите на деня. За подвизи на партизани, напр., не бих могъл да пиша, защото не познавам отблизо тяхната дейност, а и никой не е проявил готовност да ми я разкрие. Има и още нещо – министерството на Пропагандата, което единствено на мене не дава хартия, за да преиздам някои от старите си произведения, както и да пусна на свят нови. В тоя отказ виждам пръста на К[онстантин] Петканова, който като Тартюфа под маската на своята набожност крие най-мръсни дела. Едно от тях е изхвърляне на моите книги от библиотеката на II девическа гимназия. Когато учителите му възразили, че в моите съчинения няма нищо фашистко, то[й] отговорил: „Нищо от това. Бездарни са и като такива не бива да седят в една училищна библиотека.“ Отишъл човекът да покаже как трябва да се извършва чистката.

Едновременно с това Люд[м]ил пожела да поправа чрез изповед (публична, разбира се) или чрез статия някои мои грешки от миналото.

„Какви?“

Например за отношенията ни с[ъс] Сърбия и за народността на македонците(7). Отговорих, че съм готов да призная всеки мой грях, но да се откажа от това, което съм установил чрез дългогодишни изучавания, това не мога. За мене сърбите са най-неискрените хора на земята. Не им вярвам, и толкова. Те и сега в своята федерална Югославия ще ни изиграят така, както са ни изигравали многожди¹ в миналото. Колкото се отнися до писанията ми, в тях няма нито сянка от агресия. Те са само насочени срещу безогледната агресия на сърбите. В това отношение те напълно съвпадат с писанията на Николай Державин(8), който отбива, ако и чужденец, сръбските домогвания към българските земи. Да се откаже ли и той от научните си изследвания?

Колкото се отнася до българския характер на македонците, аз ще продължавам да говоря за него и тогава, когато пръст запълни устата ми. Да го отрека, това значи да отрека цялата история на българите от хилядолетия насам(9).

„Но когато те се чувстват като отделен народ[?]“

„По политически съображения те могат да станат, каквито си искат и то е тяхно право. Мое [право] е да им напомням винаги техния национален произход.“

Освен туй съм имал симпатии към династията.

„Към династията не, към цар Бориса – да. Но никога не му съм бил приятел, нито той ме [е] имал за такъв. Инак щях да бъда в антуража му като Ел[ин] Пелин, Ал[ександър] Балабанов, артиста Трендафилов и пр., и пр.“

Людмил призна, че това е така. Че техните хора ме смятали за голям славянофил, още по-голям русофил и, главно, честен и характерен човек. Затова, имен[н]о искали да поправа тази моя грешка. Отново малка полемика помежду ни, докато конкретно се дойде до писмото ми срещу Леонид Андреев(10). То било насочено едновременно и срещу сърбите, като улеснило до известна степен и влизането в[ъв] война[та] срещу русите. Това заключение ме доста изненада, но нямаше какво да правя(11). Най-сетне така мислят хората. Възразих само, че неговото опровержение или потвърждение ще дадат сърбите. Зависи от тяхното поведение сега към българите отсъм и отатък Беласица. На мене ще остане само да го призная публично, дори да го подчертая, като едновременно поискам прошка за досегашните заблуждения. Но ако те дойдат да ни потвърдят противното, като ни покажат истинската си природа?

Разговора свършихме в 12 часа. Трябва да призная, че той беше в напълно приятелски тон. Но и двамата чувствахме, че още не е завършен, и че ще трябва да го продължим при първа сгода. Разделихме се на улицата. Людмил се отправи към книгоиздателството „Хемус“, а аз – към дома.

27 юний [1945 г.]

Вчера съм изключен с единодушен вот на делегатите на Върховния читалищен съюз от... и те самите не знаят от какво... Но с това изключване ми се отнема правото да бъда член, на което и да било читалище в страната. Навярно ми се отнема и почетното членство, а ведно с него и патронажа ми на някои от читалищата. Мотивът? Защото съм им бил враг и ведно с другите членове от бившия управителен съвет съм бил отявлен мракобесник. От тая участ били пощадени само Чудомир, който бил прогресивен писател, и Цветан Минков(12), представител на Йоцова(13) в бившия състав, който сега се обявил за комунист.

И тъй бащата стана враг на собствените си деца! Интересен сюжет за драма или за комедия, но ако не бях аз героя.

Може би, за разтуха, взех да прелиствам книгата на Вл. Соловьев „Три разговора“. Във втория разговор попадам на следния съвет, който полуяродивият атонски странник Варсонофий дава на един писател: „За чужди работи не мисли и с благотворителност не се занимавай, когато имаш своя работа(14).“

Тоя писател не го слуша и свършва без време. Ето причините за безвременната му смърт, според един негов приятел: „Моя[т] приятел мислеше, че вежливостта ако и да не е единствената добродетел, е, за всеки случай, първата необходима степен на обществената нравственост и, като тъй, смяташе го за свой дълг, най-строго да изпълнява нейните изисквания. А към тях той отнисаше между другото, и следното: да чете всички изпратени до него писма, ако и то непознати, както и всички книги и брошури, пратени му с молба за отзив. На всяко писмо отговаряше и пишеше всички искани отзиви. Изобщо, старателно се отзоваваше на всички отправени към него молби за ходатайства, докато стигна дотам, че цели дни да тича подир чужди работи, оставил за своите само нощите. По-нататък – приемаше всички покани, а също и всички посетители, които го намираха в къщи.“ И пр., и пр. Докато писателят бил млад, понисъл всичко, но, като взел да застарява, видял, че всичко туй не е по силите му... Най-сетне свършил с[ъс] себе си.“

Превеждам тоя пасаж тука, [към]² разказа си, и се питам: не е ли писан той за мене(15)?

А колко време сили и средства похабих за другите, докато те – и [конгресно!] – ме обвяват за свой враг!

12 юлий [1945 г.]

Преди няколко деня срещнах [Д. Казасов(16)]³ на бул. „Дондуков“ до ул. „Бачо Киро“. Не бих се занимавал с персоната на това нищожество, ако днес не прочетох във в. „Изгрев“ следното съобщение: „Помощи за научни и културни изследвания, отпуснати от Ми[нистерст]вото на Пропагандата. Министерството на Пропагандата е отпуснало парична помощ за научни изследвания в различни области на научния и културен живот на Вълко Червенков, генерал-майор Иван Тулешков, П. Илиев, Панчо Владигеров, Мара Кинкел, Георги Цанев, Петър Стефанов, проф. д-р Димитър Крънджилов и Тодор Минев“ (бр. 234).

Не коментирам. Искам само да съобща друг факт. Преди няколко месеца поисках среща с Казасова. Прие ме любезно в кабинета си. Говорих му пак за помощи, като му казах, че много писатели, просто, гладуват. Защо? Защото са набедени за фашисти. А[з] фашист

български писател не познавам. Той се съгласи с мене. Обеща да отпусне помощи и на тях. На мене обеща да отпусне пък хартия, за да туря под печат „Хляб наш насущний“. Разбира се, нищо не изпълни.

Ето това му напомних – и признавам си, доста грубо – при последната среща. Извинява се със своята вечно лукава усмивка:

„Отдай го, моля ти се, на моята записия. Скоро всичко ще поправа.“

Поправи го сега... Напомних му с горчивина и за обвиняването ми от читалищния конгрес за враг на културата.

„Недоразумения... Ти – каза – си историк повече от мене и добре знаеш че в такива времена мътока излизва отгоре. Но ще мине време и всичко ще отече.“

Подадох му ръка за сбогом и си продължих пътя. След малко шях да се изям от яд. Защо не ми дойде на ум да го запитам в рима: „Ще отече, но кого от двамата ще отвлече?“ Отговорът ми не би бил безинтересен.

Но... пуста ненавременна памет!

14 юлий [1945 г.]

Отбих се в Народната банка при чиновника Д. Попов, да видя дали ми е внесъл народния заем. Сега, когато нямам никакви приходи, кварталната отечествено-фронтовска комисия ме натовари с 15 000. Съгласих [се] тогава при условие, че комисията ще вземе 5-[те]х хиляди от наемателя на фурната, който само за вода ми дължи повече от тая сума. За останалите 10 х[иляди] ще се помъча – как и как – да ги намеря. Ако обаче се съмняват членовете на комисията в моя патриотизъм, въпреки половинвековната ми дейност в полза на народа, аз съм готов да заплатя за заема и 100 х. лева, стига двамина от тях да ми гарантират пред някоя банка. Отказаха. Патриотите отказаха, въпреки реалните гаранции, които им давах. [Важното] е да покажат дейност. А как ще се събират записаните суми, малко искат да знаят.

За всеки случай, аз устоях на думата си – намерих в заем 10 х. лева и ги дадох на Попова да ги внесе, за да не губя време аз. Отнесъх се писмено и до Отец[ествения] фронт на квартала, като чрез него замолих комисията да прибере вземането ми. Пак отказа: частна работа било! А преди не беше частна. Но у комисията морал и логика. На излизане от Банката, вън на стълбите, ме пресрещна Стефан Димитров, бивш директор на първата девическа гимназия. Той е малко болничав. След малко дойде Михаил Генадиев, също бивш председател на Върховната сметна палата. Още не сме си сменили ни една сериозна дума, освен разпитвания кой как е, Димитров ни обърна вниманието на група хора пред главния вход и между нея двама милиционери. Те гледаха към нас. И двамата се уплашиха. Аз се помъчих да ги успокоя, но не успях: Генадиев тръгна към входа, а Димитров удари по стълбите към площада. За щастие, спря го един познат. Така нашето разпръскване взе характер на обикновена раздяла, а не на бягство. Излагам тоя незначителен факт като илюстрация на страха, който има гражданството от милицията.

В една от читавите книжарници се видях с Вичо Иванов. Разказах му за случката. Той е комунист или клони към тях. Но каква беше моята изненада, когато той в по-голяма покруса почна да ми се оплаква от днешния ред! Смята че най-лошите елементи от личния режим са най на предно място днес. Често за литературата мисли, че златорогшината е по-страшна от преди. Липсва само нейния основател Вл[адимир] Василев. И за лошо. Ако би бил и той, възможно беше да пообуздае малко предишните си поклонници и поддръжатели.

И днес никакъв зеленчук на пазара. А вече почти месец ние не знаем какво ще каже то да си купиш глава лук или чесън, без да се редиш на опашка и да чакаш понякога не час и два, а цял пред обед. Понякога чакането отива и до вечерта. „Душа е, трябва да се нахрани“, казва народа. Вече почнах да вярвам, че всичко това се прави нарочно с някакви цели. Не току тъй нашето радио опровергава днес някакви слухове за кървави бунтове в София. Имало 400 убити, разбира се, че такова нещо няма, но не е чудно да дойде, ако продължава все така да се изхранва Софийското население.

Чух най-новия виц по прехраната. Според него, Соф[ийската] община поръчала 100 х[иляди] автомобили. Скоро тя щяла да ги раздаде на гражданите, за да препускат от единия край на София до другия, та да не изпуснат зеленчука, ако е дошъл такъв... Стигна се дотам, че всички членове на семействата, ведно с пеленачетата да се редят на опашка и на обед всички да се върнат с празни ръце.

15 юлий [1945 г.]

По-миналия петък, на 6[-и], ме повика по телефона Никола Филипов. Чакал ме на Кузо. Казах му, че мога да се срещна с него след час – към 7½ часа сл[ед] об[яд]. Срещата ни докара истинска приятност и на двамата ни. Като влюбени, ние дълго не можехме да се нарадваме един [на друг]. Повече от година не сме се виждали, а през това време, колко събития се изнизаха! Филипов туку възкликва радостно, тупа ме по рамото или ми гали ръката, а сякаш се мъчи да ме изпие с едното си око.

„Да знаеш колко съм тъгувал за тебе, особено през последно време. А ти где беше, где прекара, кога се върна в София?“

Въпроси все от тоя род се нижеха един след друг. Разправам му подробно всичко. Разправа ми и той, като ту посягва да изтрие покапала сълза, ту се засмее с хрипливо гърло. Преминаваме към днешното време. Съобщава ми много нерадостни работи. Но най-нерадостно ми се стори мнението на русите за нас. В Казанлък той се запознал с неколцина руски офицери. Държанието на всички било особено хладно и сурово, дори към него, най-предпочитания от всичките им български познати. На въпроса му на какво се дължи това, един от тях му отговорил:

„Г-н Филипов, вие още не сте ли разбрали, че ние русите ви презираме? Презираме вас, българите.“

„Аз, продължава Фил[ипов], останах като гръмнат. Че защо, че кое ви дава повод, че...“

„Кое ли? Вие сте народ без достойнство. Всичко, което вършите, е само едно безкрайно унижение пред нас. То не е израз на братски чувства, а на раболепен страх. Може би и на продажна съвест. Вие едва ли не се [стремите] – и най-големия и най-малкия, да ни убедите, че сте по-руси от самите руси, по-болшевици дори от Сталина и Ленина. Погледнете, утре е празник, виждате ли ваши знамена? Не, [наши]. Та вие съветски поданици ли сте, народ без национални емблеми и без самоволно преклонение пред тях? Или да се преклоните на вашето е унижение, а гордост – да се преклоните на чуждото? Ако е така, ние съветските граждани, особено членовете на червената армия, които донесохме свободата на народите, се гнъсим от народ, който сам пожелава робството за себе си.“

Да си призная, тия думи на руския офицер ме потресоха. Аз отдавна съм го казал, че сме народ без достойнство, но че тоя недъг така лесно ще бъде доловен от другите и че ще предизвика отвращение у тях, не предполагах. И тъкмо това непредполагане ме накара да подхвърля на проверка казаното от Филипова. Използвах вчера посещението на Феодорова(17). Той дохожда при мене да се оправя с някои неясноти в[ъв] връзка с антологията от български народни песни, която превежда по поръчка на Министерството на пропагандата. Зададох му въпроса направо. И какво беше моето изумление, когато той, просто, приповтори думите на Филипова!

А Феодоров има доста близки между руските офицери тука. Следователно, може да знае мнението за нас не на един и не на двама от тях. Ето това потвърждение ме заставя да нахвърля страница-две в дневника си.

Не, страшно нещо е когато човек си изгуби достойнството, но когато тая загуба обхване цял народ, не знам дали има по-голямо бедствие от това? Човекът ще умре и ще завлече недъга след себе си, но народа? Да умре ли и той, за да се [види] по-достоеен на света...

Мъчно, твърде мъчно понасям това падение на народа си. Преди коленичехме пред немци, а днес пред руси. Утре пред кой ли?

16 юлий [1945 г.]

Привечер ме посети кумецът Недялков. Той е все така разпален комунист, какъвто ми се показва при миналото си посещение с кумицата Лиляна. Аз тогава чак разбрах, по-право, чак тогава ми се откриха и двамата. До тоя ден бях склонен да им припиша всякакви други убеждения, но не и комунистически. И тоя път Недялков ми целуна ръка. Дошъл да види и домашните, и мене преди да замине за Пловдив, гдето бяха вече Лиляна с детето.

От дума на дума разговорът премина върху политиката. Аз му казах, какви са и моите долавания от това, което дохожда до ушите ми при моята усамотеност. Подчертах му, че страха на гражданството, от комунистите, особено от милиционерите, може да се отрази фатално върху тяхното управление. От това ще спечелят само ония, които те сега така

ревностно преследват. Вече и за децата е явно, че Гемето(18)е един герой. А героите всякога имат поклонници. Когато всъщност той не е и не може да бъде такъв. Недялков подчерта, че вече и самата партия намира за грешка изтъкването на тоя земеделски водач и че вече е решила да си измени тактиката.

Колкото се отнися за милицията, ние до днес сме нямали такава човешка власт. Всеки милиционер едва ли не бил благородник. Може и да е така, не отричам, но и той трябва да признае, че гражданството се бои от милицията. Цитирах му вчерашния случай. А там, гдето има страх, няма свобода. Значи, трябва да се направи нещо, което ще бъде толкова в полза на гражданството, колкото и на милицията. Истината е, че и двете страни преувеличават: и тия, които са за, и ония, които са против днешната власт. Недялков е уверен, че всичко лошо се дължи на днешното коалиционно управление. Когато комунистите сами дойдели на власт, тогава щяло да бъде съвсем друго.

Днес целия[т] ми предобед отиде в разправия с[ъс] заема на свободата. Направил съм грешка: внесъл съм парите в Народната банка, когато вноската трябвало да бъде направена в итало-българската банка. Ако не съм поправел грешката още днес, дължимото (как подхожда тая дума при сегашния заем) щяло да бъде събрано още еднаж. Тъкмо това ми и трябва сега, когато не мога да припечеля нито един лев.

Все пак, остана ми време да поседя около един час на опашка, докато се снабдя с малко зелен фасул, листо от цвекло, две китки магданос и една китка копър. Забравих да помена две кила краставици (краставици на килограм!). Всичко за 135 лева.

20 юлий [1945 г.]

Снощи имаше общо заседание на Съюза на българските писатели. Отидох, за да не се хвърля на очи моето отсъствие – миналия път не бях. И тогава и сега се разисква въпроса върху участието на българските сдружени писатели в предстоящите законодателни избори. Говориха мнозина и все едно и също. Важното е, че в разискванията взеха участие: Елин Пелин, А[нжел] Каралийчев, А[ндрей] Протич. Последният от години насам го виждат за пръв път на събрание. И тримата подадоха заявление за верноподаническа вяност. Затова и думите на първите двама се изпратиха с ръкоплескане. Значи, заявленията приети. От днес нататък те могат да разчитат на всяко благоволение. Впрочем, то на Елин Пелин е вече дадено. Държавното книгоиздателство пушало от печат отбор от негови работи. За които му били платили 400 хиляди лева. Една сума доста голяма и за днешните времена. Струва ми се, обаче, завистта на колегите да е преувеличила малко хонорара. Това, което не е преувеличено, то е, че при всяко правителство той сколасва да прокара по една, две свои антологии, и то все богато хонорувани. Настрани от цар Борисовото благоволение.

А ргорос⁴. Дамян Калфов днес разправя че Елин Пелин бил говорил такива работи за царя в Академията на науките, че последният би се обърнал „пет“ пъти в гроба си, ако би ги чул. Сочи за свидетел проф. Петков – Осоговец(19). Това вече го вярвам, защото добре познавам тоя царски любимец.

Събранието свърши мирно и тихо. Георги Райчев, Впрочем, той по-рано беше подал своето заявление, му изпя такива дитирамби, на каквито бяха способни само старите гърци. Думите му особ[е]но много допаднаха... знае се на кои.

Тук можах да поговоря с Каралийчев. Новите стихотворения, които беше ми искал за „Коопер[ация] просвета“, и те не са печатани. Обвинява Русалиева, комуто предал материалите за книжката. Обяснява си забравата с тежката болест на детето му. Тия дни му правили втора операция на черепа, следствие на което се появил менингит. Дано Господ да [запази] детето, а Владо и жена му да спаси от най-големия удар в живота.

Завчера, когато питах как е детето му, той беше пълен с надежда, ако от всяка негова фибра и да лъхаше умора и скръб. За стихотворенията ми каза, че са при някой си Иван Палийски(20), главен [фактор] в Съюза на популярните банки, комуто, според бр. [77] на списанието, трябва да се изпращат всички материали. И двамата скриха от мене истината. Може би се бояха да признаят едно неудобно за тях положение. Както и да е. Важното е, че аз изпаднах в същото положение като писател, в каквото съм бил преди четирийсет години: да разгръщам жадно списанията и да дира по техните страници литературните си работи. Съдба, не може да й избегне човек, освен ако реши да й се подчини.

И надеждата ми да си купя нови очила изфиряса. Ще трябва още дълго да си мъча очите със старите. А с тях не виждам вече добре.

Не мога да отрека, че отношенията на колегите бяха към мене коректни. Внимателен беше и Ел. Пелин. А Орлин(21) ме посрещна прав на двора – той седеше до тогава – и ми съобщи, че иска да ми говори. Когато свърши събранието, придружи ме малко до улицата и ме помоли да опровергая писаното някога срещу него във в. „Литературен глас“. Мога да направя това само [с] едно частно писмо. Да кажа, че не е говорил реч в чест на Цанкова(22), когато се празнуваше полувековния юбилей на Народната библиотека в София. Казах му, че нещо което съм писал, е самата истина, но ако потреб[в]а на нещо за доброто на когото и да бъде, готов съм да взема всяка вина отгоре си. Обаче, струва ми се, че сега моментът не е добре подбран: него ще обвинят, че използва положението си на властник, а мене ще вземат като уплашен от събитията човек. А пък аз не желая нито едното, нито другото. Да видим какво ще излезе от тази работа.

20 юлий [1945 г.](23)

Днес сутринта ме посети един господин от Смолян. Говори ми за настроението на тамошното население. Умразата на помаците към нас от ден на ден се усилва. Започнали са вече масови емигрирания в Турция и в Гърция. Гърците им дават безплатна паша, пък и умеели да ги коткат. Разочаровано било и останалото население от днешната власт. Не виждало никаква разлика между миналото и днешното. Смята, че при едни свободни избори ще спечелят земеделците. Той мисли, че ние от тука не познаваме истинското положение на нещата. Учители от Смолян учили учениците си да пеят руски песни.

Получих покана за банкета, който се дава утре, 21 т.м., в банкетната зала на хотел „България“ в чест на писателите участвували в първа армия. Куверт – 800 л[ева]! Тъкмо за мене.

Изглежда, че нещата не само се измениха, но и преобразиха. 800 лева! Имат ги хората.

21 юлий [1945 г.]

Снощи беше свикана секцията на белетристите. При входа на университета ме застигна Крум Кюлявков и ме заприказва. Аз не бях запознат с него. Това му отношение към мене ме зарадва. Пита ме пиша ли нещо. Отговорих му, че не седа празен, но няма где да печатам.

„Ами в „Литературен фронт“?

„Никой не ме е канил. Ако мога да взема вашите думи за покана, тя е първата.“

После стана дума за Никола Ланков(24). Тоя писател и държавен обвинител, комуто страшно много му се искаше да ме тикне в затвора. Останах изненадан, когато ме пресече с думите:

„Оставете тая забъркана глава. За нея не заслужава да се говори.“

Слушах реферат върху Социалистическия реализъм. Испитах истинска приятност, че можах да се пренеса в ученическите си години: такива реферати четяхме и ние. Наши бяха само съюзите, възклицанията и съединителните връзки. Останалото – несръчни цитати в кавички. Референтът г[-н] Камен Калчев виждам за пръв път. Вината е моя, че не съм обърнал навреме внимание върху тая сила.

Разискванията не дочаках: излязох си веднага след реферата. На стълбите, за моя изненада, ме догони Ангел Каралийчев. Покани ме да се почерпим в кръчмата, в която се събираме – на ул. „Позитано“. Надява се там да намерим Трифон Кунева, който много искал да се срещне с мене. По пътя ми приказва за опита на комунистите да предизвикат нашето участие в литературата. Освен това разбрах, че неговото участие в „Кооперативна просвета“ едва ли не е техническо. Искал да си подаде оставката, но Палазов го раздумал. Не си е дал и сам той оставката, ако и да е жестоко атакуван.

Вместо очакваните в кръчмата заварихме Стоян Атанасов в компания с Недялко Месечков, Симеон Дановски, Русалиев и др. Приеха ни с нескривана радост и, да си призная, добре ни почерпиха. Поразпусна се Стоян доста. За комплиментите, които ми каза, няма защо да говоря. Те са нещо обикновено за него, особено при чаша вино.

24 юлий [1945 г.]

Днес към 8 часа запискаха сирените откъм гарата. Отначало никой не им обърна [внимание], ако и да пискат в необичайно време. Но тяхната продължителност смути гражданите. Паниката се усили, когато почна да се чува и биенето на камбани. Вярно, сирените не са за въздушна тревога, но какво пък друго означава тоя звуков ад? Навярно

първите са развалени. И затичват се едни от смутените граждани към скривалищата, а други към къщите си – да си приберат децата. Аз седя на улицата и гледам небето. Нашето скривалище е болницата, а тя е близко. По едно време приближава към мене о. з. генерал Недев(25), гологлав и тръпен. Пита ме какво означават тия писъци. Отговарям му, че не зная. В туй време иде един съсед от града.

„Не бойте се, казва той, погребват жертвите от вчерашната злополука.“ Но трябваше да обявят за това погребение. В града беше цяла суматоха.

Злополуката станала с камиона на една трудова бригада. В камиона имало 40 души от ж.п. работилница. Всички прави. При един завой се спукват гумите на камиона и той полетял към пропастта. Само един от пътниците изхвъркнал на противната страна и само той единствено бил леко ранен. Останалите били тежко, дори безнадеждно ранени, а четирима останали мъртви на място. Същите сведения за катастрофата ми даде и моята наемателка на малкия дюкян. Сирените са израз на траурна почит към покойните.

Хубава почит, наистина, която би могла да вземе жертва – ако не е взела вече – хора със слаби сърдца. Колко им струваше на устроителите на това тържествено погребение да съобщат чрез радиото и чрез вестниците за него? Но на... Или липсата на ум или зла омишъл – да се прави и без туй непоносимия живот още по-тежък.

25 юлий [1945 г.]

Днес вестниците обнародват отечественофронтовската листа за народни представители. Прави впечатление, че отцепниците от страна на земеделците и на широките социалисти не са застъпени. Също, че преобладават комунистическите кандидати. Много от имената не са ми познати. Явно е, че са партийци и познати само на своите съпартизани. Кандидатиралите жени са почти изключително учителки и работнички.

За вчерашното погребение четем едва днес. „Изгрев“ пише: „Вчера след обяд се извърши погребението на трагично загиналите при изпълнение на своя обществен дълг, за укрепване на връзката между града и селото, бригадири от ударната бригада на ж.п. работилница (следват имената). Жертви на автомобилна злополука, станала в неделя, когато бригадата е била на път за с. Долна Диканя, Радомирско.“

Днес след обяд, към вчерашното време, пак свириха сирените, но не толкова силно и продължително. Навярно погребват нови жертви. Още колко ли пъти ще свирят? Дано вчерашното свирене да е последно.

26 юлий [1945 г.]

Едно съобщение в „Изгрев“, което заслужава да се отбележи: „Възпоменателни тържества за Петьофи. Ще участват и наши писатели.“⁵⁵

„Съюзът на българските писатели е поканен да изпрати свои представители на възпоменателните тържества по случай годишнината от смъртта на големия унгарски поет Шандор Петьофи, които ще се състоят на 29 т. м. В родното място на поета, Сигишора, Трансилвания.

Съюзът на българските писатели е решил да изпрати като свои представители Елин Пелин и секретаря на съюза – Младен Исаев(26).“

Значи, даденото устно заявление в последното заседание на Писателския съюз е дало резултати. Или пък това внимание ще да потвърди мълвата за Ел. Пелин, която се носи твърде упорито? А тя е, че той в миналото е служил или за явна връзка между двореца и комунистите, или е бил тайно в услуга на едната и на другата страна. Аз съм склонен да приема първото положение, макар мнозина да настояват за второто. Може би имат факти.

Дали пък сега не изниша факти и обстоятелства, които ще помогнат на републиканците в проповедите им против династията? А в същото време Царицата продължава да вика сина му за другар на Царчето. Наистина, на много работи е способен Елин Пелин.

В същия бр. на стр. 2 стои следното съобщение: „Обща конференция на българските писатели ще се състои през септемврий.“⁵⁵

„Съюзът на българските писатели свиква обща конференция на всички писатели в страната през втората половина на м. септемврий. Възложено е на докладчиците, които ще изнесат доклади пред конференцията, да ги приложат до 20 август.“

„На конференцията ще присъстват представители на съветските писатели, на писателите на всички славянски страни, а освен това – на Румъния, Унгария и др.“

Ей Богу, за пръв път науч[а]вам това. А съм бил почти на всички заседания. Кой ли ще са докладчиците и върху какво ли ще докладват? Тайна!

В същия брой, в хрониката, стои следното съобщение: „Съюзът на българските писатели ще излезе с апел за подкрепа на ОФ в изборите.“⁶

Бележки по съдържанието

1. Вж. Добрева, Р. (съст.). Стилиян Чилингиров 1881-1962. Биобиблиография. – Шумен : 2007; В края на 2008 г. в глобалната мрежа се появи сайт на мемориалния кабинет „Стилиян Чилингиров“ (част от Националния литературен музей): <http://stilianchilingirov.info/>

2. Сравни напр.: Илчев, Ст. Стилиян Чилингиров. Живот и творчество. – С : 1932, 9–11; Омарчевски, Ст. Стилиян Чилингиров. // Читалище, 1933, кн. 3–4, 67–68; Николова, Й. Стилиян Хаджидобрев Чилингиров. Библиография. – Шумен : 1992., с. 3.

3. Стилиян Чилингиров. Сборник материали от научна конференция – 28 октомври 1992. – Шумен : 1993.

4. Тодоров, Б. Стилиян Чилингиров. Мислено и преживяно. // Известия на НЛМ, Т. I. – С., 2003, 54–68.

5. Чилингиров, Ст. Несретник. – С : Нар. библ. Кирил и Методий, 2006.

6. Както е известно през периода 1.09.1913–1.08.1922 г. Ст. Чилингиров последователно е главен библиотекар, поддиректор и директор на Народната библиотека в София. Заемайки тези длъжности, той е главният двигател на позитивните промени, които се случват и продължават да се случват след неговото напускане на библиотеката. (Достатъчно е само да споменем правилника на библиотеката от 1915 г., дело на Чилингиров, както и закона за народното просвещение от 1921 г. С последния в Народната библиотека се създава Архивен отдел, който през 1924 г. приема от Етнографския музей Архива на Възраждането.) Чилингиров винаги се е грижил за обогатяването на библиотечните фондове. По негово време усилено се събират стари ръкописи, архиви, библиотеки и пр. Той е човекът, който издига библиотеката до високото ниво на културен институт от национално значение, който за бъдеще ще играе незаменима роля в развитието на българската научна мисъл. Чилингиров винаги е разбирал Библиотеката не като *populaire*, в смисъл на популярна, а като национална (*nationale*), т.е. само за научна дейност, за разлика от широко разпространените читалищни и общонародни библиотеки. – НБКМ-БИА, Ф. 35, оп 2, а.е. 33, л. 26–30.

7. Подобен разговор двамата водят и на 5 април 1947 г., като позицията на Чилингиров остава непроменена (ЦДА, Ф. 108 К, оп. 2, а. е. 25, л. 221). Личният му избор – да не прави компромис с убежденията си, предопределя неговата съдба на писател и общественик, а оттам и позицията, която му е отредена през следващите 50 години. Тази позиция остава непроменена и след 1989 г. и това затвърждава Чилингировата забрава. Днес той обективно е много по-известен на историците с широката обществена дейност, която развива, отколкото на литераторите. Необходимо е да се направи уточнението, че *творчеството на писателя* Чилингиров не се изучава във висшите учебни заведения. Това неминуемо се отразява и на неговото документално наследство, което остава малко познато.

8. Державин, Николай Севастьянович (3.XII.1877–26.II.1953) – руски и съветски славяновед-филолог и историк, академик (1931); почетен член на БАН (1945). Член на КПСС от 1945 г. Ректор на Ленинградския университет (1922–1925) и завеждащ катедра по славянска филология (1925–1953). Директор на института по Славянознание към АН на СССР (1931–1934). Член на Славянския комитет до кончината си. Основните му съчинения са посветени на историята на България и българската литература, по-специално на проблемите на Българското възраждане. Добре познава българския национален въпрос. Разглежда историята и културата на българския народ в областите, където той се формира като народност и нация – в Мизия, Тракия и Македония. Трудовете му оказват голямо влияние върху българските историци и слависти при тяхното преосмисляне на материята в духа на марксизма и ленинизма.

9. След настъпването на „народната демокрация“ Чилингиров е заклеймен като великобългарски шовинист и неговите произведения влизат в „Списък на фашистката литература, подлежаща на изземване“. Там под номера 482 и 483 са поместени Чилингировите книги „Поморавия по сръбски свидетелства“ и „През Македония“. Вж ДВ, бр. 225, 6.X.1944 г.

10. Небезизвестният руски писател Л. Андреев характеризира българите в една своя статия като „търговци в храма“, заради това, че през 1914 г. правителството пропуска през територията на България голяма пратка германско оръжие за руско-турския фронт в Кавказ. Ст. Чилингиров, заедно със своя колега и приятел Д. Мишев, излиза с открито писмо, в което защитава българските исторически и национални ценности, такива, каквито те са разбирани в онова време. Вж

Чилингиров. Ст. На Леонид Андреев. / Мишев, Д. и Чилингиров, Ст. Леонид Андреев и неговите конкретни обвинения. Отпечатък от *Свободно мнение*, кн. 49. – София : 1914, 27–45.

11. Изненадата на Чилингиров е искрена и напълно логична. След началото на „Европейската война“ под псевдоним той издава книжка, в която категорично заема страната на Освободителката. Макар хронологично този труд да предшества писмото до Л. Андреев (писано през декември с.г.) в последното Чилингиров продължава да питае симпатии и благодарност към Русия и руския народ. Вж *Булгарикус*. „Австрия или Русия?“ Отпечатък от *Свободно мнение*, кн. 33. – София : 1914.

12. Минков, Цветан Николов (8.V.1891, Лом–15.III.1967, София) – писател, литературовед и активен читалищен деец. Член на БКП от 1945 г.

13. Йоцов, Борис Иванов (8.II.1894, Враца–I.II.1945, София) – политически деец, литературен историк и критик, проф. в Софийския университет. Изследовател на българската възрожденска литература и славянските литератури. От 12.IV. 1942 до 1.VI.1944 г. е министър на просветата. Екзекутиран от народния съд.

14. **Соловьев**, Вл. Три разговора. 3. изд. – СПб. : 1901, 45–50.

15. Интересно е да се отбележи, че в личната библиотека на писателя, съхранена в неговия мемориал, е и посочената книга на Соловьев (инв. № 7110/ 88). На с. 46 Ст. Чилингиров е отбелязал цитирания по-горе пасаж с червен молив и е записал: „Не съм ли същият и аз!“

16. Казасов, Димо Тотев (5.IX.1886, Трявна–28.VII.1980, София) – обществен и политически деец, журналист и публицист. По времето, за което става въпрос, Казасов е министър на Пропагандата в кабинета на ОФ.

17. Фьодоров, Александър Митрофанович (6/18.VII.1868, Саратов–[25].IV.1949, София) – руски писател, автор на белетристични произведения, стихотворения и пиеси. Фьодоров е под влиянието на А. П. Чехов и И. А. Бунин, с които е свързан лично и творчески. През 1920 г. той пристига в България заедно с други белоемигранти. Тук публикува „Антология на българската поезия“ (1924). Прави преводи на руски език на А. Тенисон, Дж. Кардучи, А. Негри, У. Шекспир и Е. Ростан.

18. Псевдоним на земеделския деец и политик Георги Михов Димитров.

19. Петков, Петър Лазаров (псевдоним – П. Осоговец) – професор, биолог, белетрист.

20. Палийски, Иван Атанасов (13.XII.1912–20.X.1981) – икономист, държавен и кооперативен деец. Председател на ИК на Общия съюз на популярните банки (1945–1947), подуправител на БНБ (1948–1954), зам.-министър на финансите (1959–1981).

21. Вероятно става дума за Орлин Василев (псевд. на Христо Петков Василев). След 9.IX.1944 г. директор на радиоразпръскването, работи в Българска кинематография и в редакцията на в. „Литературен фронт“, директор на НБКМ, депутат.

22. Цанков, Александър Цолов (29.VI.1879–27.VII.1959) – български политически и държавен деец, професор. Председател на Народния съговор и един от организаторите на преврата на 9.VI.1923 г. Възглавява първото правителство на Демократическия съговор (1923–1926). Създател на Българско социално движение (1933). Осъден задочно на смърт от народния съд.

23. Причината, поради която Чилингиров дублира тази дата, не е известна.

24. Ланков, Никола Лалев (29.II.1902–27.V.1965) – писател; участник в Септемврийското въстание през 1923 г. Редактор на издаваните от БКП в. „Амнистия“ и сп. „Дъмпинг“. През 1941 г. е интерниран в концлагера „Кръсто поле“ (край с. Еникьой, Ксантийско). След 9.IX.1944 г. е обвинител в централния състав на народния съд в София и редактор на в. „Народен съд“.

25. Недев, Никола – генерал, министър на вътрешните работи и здравеопазването в III и IV правителство на Г. Кьосеиванов (14.XI.1938–16.II.1940), масон, съсед и близък приятел на Чилингиров.

26. Ст. Чилингиров е превеждал III. Петьофи на български език и фактът, че не е сред поканените не може да не му направи впечатление.

Текстуални бележки

¹ Много пъти (*остар.*).

² В текста буквално е „кадето“.

³ Изречението е предадено буквално. Името на Казасов е добавено поради прекъсването на авторската мисъл.

⁴ Между другото, във връзка с това (фр.).

⁵ Подчертано от Чилингиров.

⁶ Тук дневникът свършва.

С ОТГОВОРНОСТ ПРЕД „ЛИЦЕТО“ НА КНИГАТА

АЛБЕРТ БЕНБАСАТ

Този нов труд на Антоанета Тотоманова, издание на Народната библиотека „Св. св. Кирил и Методий“, носи интригуващото заглавие „Книгата и нейното „лице“. Зад сполучливо избраната метафора се крие един изключително съществен проблем както от библиографско-книговедска, така и от издателска гледна точка. Става дума за представянето от страна на издателите в техните публикации (книжни, периодични, електронни и др.) на изходните библиографски и технологични данни, за елементите, подреждането и оформлението им, т.е. за спазването на строги правила и договорености, които да образуват единна система в тази област, работеща за благото на науката, професионалната и медийната култура.

В битността ми на дългогодишен издател и преподавател в специалността „Книгоиздаване“ в СУ „Св. Климент Охридски“ – Факултет по журналистика и масова комуникация, съм се сблъсквал с отсъствието на системни познания, да не кажа незаинтересованост или безхаберие, от страна на българските издатели относно изходните данни, които всяко едно издателство, претендиращо за професионализъм в работата си, е длъжно да предостави за своята продукция, разполагайки ги по определен начин на определени места на корицата, титулните страници и издателското каре на книгите (периодиката) си. Това положение, съществуващо близо две десетилетия, създава хаос в оформителската и комуникационната практика, говори за дилетантство в системата на книгоиздаването, но води и до обърквания в така важната за книгознанието библиографска информация, необходима за документирането, класифицирането и изучаването на книжовната продукция. Защото – нека прозвучи категорично! – задължение именно на издателството е да предостави информацията (изходните данни), да я разположи на точно определени места по точно определен начин в изданието. Тогава и само тогава тази информация може да стане достоверен и надежден източник за изготвяне на различни библиографски записи, описания, позовавания, цитирания и пр., и оттам да изпълнява функцията си на медиатор в полето на познанието. В този смисъл отговорността на издателството е очевидна и незнанието на правилата не може да бъде оправдание.

Но известни недоразумения, за които ще стане дума и по-долу, съществуват и между самите специалисти в областта на книгата и книгоиздаването. Случва се даже колеги преподаватели, с ограничен опит и познания, да въвеждат „правила“ при съставянето и оформлението на титулните четворки, издателските карета и пр. реквизити на книжното тяло, които са несъвместими с традицията и стандартите и не почиват на научно-приложни принципи, а просто превръщат в теория някакви, лансирани някъде, порочни практики, плод също на незнание и безхаберие. Така, вместо да се въведе ред, хаосът повече се задълбочава.

Струва ми се, че е крайно време в научно-професионалната ни общност да бъдат нормативно приети и въведени *единни правила* (стандарты) по отношение

на поместваните в книгите изходни данни и тяхното разположение в печатните/електронните издания (книги и периодика), отговарящи на БДС (който е несъвършен и изготвен без участието на специалисти-книгоиздатели – което ще рече, че трябва да бъде преработен), но и съобразени с традицията на българското книгоиздаване, създавана и следвана в продължение на много десетилетия. В този смисъл намирам труда на Антоанета Тотоманова за своевременна и важна стъпка именно в подкрепа на подобна инициатива.

“Книгата и нейното „лице“ е плод на дългогодишните наблюдения на Антоанета Тотоманова върху регистрацията на документите в текущата национална библиография, както и на активното ѝ участие в процесите на усъвършенстване на принципите и подходите в осмислянето на тази дейност. Още в увода си авторката подчертава, че „Честите запитвания на издателите в Националната библиографска агенция подсказваха, че липсват материали, които да ги насочват в избора и подреждането на идентификационните данни в изданията“. Малко по-долу тя припомня неоспоримата истина, че „тези данни се превръщат във „визитна картичка“ на публикацията и осигуряват еднозначното ѝ цитиране от всички нейни ползватели – книготърговци, библиотекари и библиографи, документалисти, автори, производители на бази данни и др.“. И тъкмо в контекста на моите и на авторката наблюдения и констатации смятам, че трудът ѝ се е нагърбил и справил с една наистина отговорна и съвсем нелека задача.

Книгата е структурирана в две обширни глави и приложение, които разглеждат идентификационните данни за всички видове издания (Глава I) и информатизацията на книжния сектор в България и Националната библиографска агенция (Глава II). Важен допълващ елемент на изданието са приложенията. За българските издатели и всички, занимаващи се с книжен бизнес и изследователска книжовна дейност, би било от изключителна полза да се запознаят с текстовете на Закона за авторското право и сродните му права, Закона за задължителното депозирание на екземпляри от печатни и други произведения, както и с Правилника за неговото приложение. Трудът се допълва и от „Азбучно-предметен показалец“ и подробна библиография.

В Глава I изчерпателно са описани различните видове изходни библиографски данни в разнообразните печатни издания и електронни публикации, отделено е значително място на разположението им на титулните страници и издателските карета, както и на други места в съответните издания. Изследването е подкрепено с множество конкретни примери от публикации, осъществени както преди, така и след 1989 г. В случаи на отсъствие на подходящи примери в българската издателска практика, са приведени такива от чуждестранната, като са издирени и привлечени възможно най-добрите образци. Важен момент в разработката са и допълненията, направени от авторката, към някои от приведените примери, а именно, когато изходните библиографски/издателски данни не са посочени на предвидените от стандарта места, но все пак съществуват в изданието.

Антоанета Тотоманова демонстрира критичен подход към изследваната материя. Сред представените в Глава I изчерпателни примери се открояват и някои, които илюстрират несполучливи или неправилни разполагания на изходните библиографски данни. Тези „лоши“ примери са маркирани и обяснени от авторката. Но фактът, че доста издателства си позволяват да объркват или смесват идентификационните данни на своите продукти, разполагайки ги вместо в издателското каре на посттитула или контратитула, както и порочната практика на „спестяването“ на хартия чрез замяната на титулната четворка с титулна двойка, всичко това не би трябвало да остане само в сферата на доброжелателните научни

констатации. Необходими са, повтарям, строги нормативни изисквания, дори и санкции за нарушаващите ги, за да бъде наистина регламентирана тази изключително важна страна от книжовната култура...

Глава II на книгата е озаглавена „Информатизацията на книжния сектор в страната и Националната библиографска агенция“. Тук въгълът е сменен – акцентът пада върху ролята и отговорностите на научните специалисти в книжния сектор, както и върху правителствената сфера. В началото е направен подробен преглед на трансформационните процеси в българското книгоиздаване след 1990 г. до наши дни. А. Тотоманова успешно прилага статистическия анализ, за да проследи промените и онагледява водещите тенденции в полето на печатните медии от последните две десетилетия. Важен момент тук представляват вижданията на авторката относно взаимоотношенията между Националната библиографска агенция и различните субекти в областта на печатните медии. Убедително звучат и представените от А. Тотоманова идеи за „необходимостта от създаване на трайни организационни и технологични връзки между отделните субекти и основата, на която те могат да бъдат осъществени“.

За издателите и всички занимаващи се с книжен бизнес и изследователска книжовна дейност ще бъде от значителна полза да научат подробности относно приетите и действащи международни идентификационни номера (ISBN, ISSN, ISMN), международната система за стандартна номерация на периодични издания (ISDS), системата за каталогизация в публикациите (CIP). В подробната и задълбочена разработка, посветена на Универсалната десетична класификация (УДК), се съдържат редица приноси моменти, особено що се отнася до усъвършенстването на стандартите на класификационната схема на национално ниво (създаване на национален стандарт на УДК, изработване на средно стандартно издание на УДК, разработване на отраслови стандарти по УДК). Антоанета Тотоманова излага основните положения на една цялостна програма за развитието на българската класификационна система, но също така не спестява и причините, поради които тя все още не е реализирана в цялост.

Прецизно структурирана, обхватна и изчерпателна, издържана на високо научно равнище, ясна и достъпна „Книгата и нейното „лице““ ще бъде особено полезна както за действащите издатели, книготърговци, библиотечни специалисти, книговеди, така и за студентите по книгоиздаване и библиотечно-информационни науки в софийските и провинциалните вузове. В труда освен посочените, макар и индиректно, са поставени и още важни проблеми. Става ясно например, че е необходимо прецизиране и унифициране на издателската и библиографската терминология и понятиен апарат, с което би се улеснил и образователният процес, и професионалната практика в тези научно-приложни области. Съществуващите различия в назоваването на едни и същи елементи на книгата между издателите и полиграфистите, от една страна, и библиографите (респ. библиотечните специалисти), от друга, води до редица недоразумения, обърквания и непродуктивни спорове. За решаването на проблема е нужна единствено по-голяма съгласуваност на усилията от страна на специалистите, каквито ние имаме достатъчно. Необходима е и държавна заинтересованост като част от една национална политика в книжния сектор. Настоящата книга е добър пример за наличието на воля и в тази посока – поне от страна на научните специалисти...

Тотоманова, Антоанета. Книгата и нейното „лице“. Науч. ред. Виолета Людска-нова. – София : Нар. библ. Св. св. Кирил и Методий, 2008. – 272 с.

ДВЕ МНЕНИЯ ЗА ЕДНА КНИГА

ТВОРБА, ВЪПЛЪЩАВАЩА БЪЛГАРСКИЯ ДУХ

СТЕФАН ДОЙНОВ

С удоволствие се запознах с труда на авторите, съставен от текст и илюстрации, посветени на Габрово – най-динамично развият се град в новата българска история. Интересът от подобен проект се подсилва и от обстоятелството, че няма друго българско селище, съзидано и променяно в 800-годишната си история само от българи. Нека не забравяме, че още през 1871 г. пътешественикът Феликс Каниц възкликва: „Габрово беше първият български град, в който не видях нито един местен турчин. В двадесет общини на околията само каймакаминът, чиновниците и войниците (т.е. заптиите – б.м.) бяха представители на пророка.“ И наистина предлаганата илюстрирана творба въплъщава българския дух в стотиците снимки на архитектурното, културно-историческото и стопанското наследство на града.

Разбира се, този факт съвсем не е случаен. По време на османското нашествие „Габровската планина“ приютява християнски фамилии, забягнали от престолния Търновград. Те съхраняват и пренасят в бъдещето форми от бита и строителството на късното средновековие. Чудно ли е тогава, че, опазили онова малко зърно на архитектурната традиция, предприемчивите балканджии строят своите къщи от камък и дърво, за да бъде оприличаван техния град от чужденците ту като „северно“, ту като „италианско“, ту като „европейско“ селище. И забележете, че всичко това се случва, след като турските нашественици са унищожили безброй архитектурни паметници и са натикали българите от равнините в земянки и колиби, покрити със слама.

Но освен възрождените стари форми на градеж, показани по великолепен начин с грижливо събран снимков материал, авторите съумяват да илюстрират двете огромни заслуги на габровци за материалното и духовното възраждане на българската нация – икономическия подъем и светското образование. От научна гледна точка намирам, че тъкмо в тези части на предложения фотографски албум следва да се дирият приносите на неоеценимото визуално богатство, което подхранва самочувствието на днешните и бъдещи габровци. Защото само устното и писменото слово далеч не са в състояние да изразят индивидуалното и специфичното на даден исторически паметник, както и атмосферата на отминалото време. Ако към всичко това прибавим и факта, че немалко от тези паметници са погинали в настъпилите по-късно градоустройствени промени, ще добием представа за ценността и значението на рецензираното издание.

Убеден съм, че подготвеният свитък ще уплътни по най-добър начин представите за постепенното формиране на новата социална структура през XVIII-XIX век – голямата група на дребните и средни занаятчии, на по-заможните и богати търговци, на малката и едва забележима прослойка, свързана със земеделския труд. Десетки фотоси на занаятчийски работилници, търговски чаршии и фабрики по убедителен начин представят икономическия възход на

Габрово, роден от пътя през Балкана, от бързоструйната Янтра, чиито водопади задвижват десетки долапи и „модерни чаркове“, осигурили размаха на гайтанджийството, бояджийството, кожарството и още много промишлени дейности.

Особено добре е структуриран разделът, в който посочените нови социални сили пораждат нови духовни и просветни потребности. И тук далеч не става дума само за онези чудни графични изображения на манастирски метоси и черковни килии, в които се поднасят елементарни знания, а за Априловското училище – истинският разсадник на новобългарската просвета. Както никоя друга институция, илюстрирана с няколко отлични фотоса, училището променя духовния климат на габровската общност и се превръща в национален пример за новите просветни и културни институции: читалища, ученически и женски дружества, сдружения за издаване на учебници, книги и т.н. Не са забравени и останалите учебни заведения, в това число и солидното техническо училище, носещо и днес името на своя благодетел д-р Никола Василиади.

Така страница след страница с малко познат или почти непознат снимков материал, почерпен от Историческия музей и Държавния архив в Габрово, от частни колекционери и други източници авторите успяват да подредят професионално и със забележителен вкус мозайката на бъдещата илюстрирана габровска история.

Поздравления заслужават авторите и за онази част, в която са показани снимки на часовниковата кула, поредицата частни, обществени и административни сгради, черкви и манастири, чешми, кладенци и други паметници с голяма историческа и архитектурна стойност. Невероятно силно впечатление прави обстоятелството, че още в края на XVIII и началото на XIX век будното промишлено средище разполага

с четири черкви, неповторими каменни мостове и фабрики, ориентирали промишлени отрасли за столетие напред. И всичко това е онагледено с изображения, направени още през деветнадесетото столетие – първите на Феликс Каниц и Хосе Луис Пелисер от 70-те години, а по-късно на англичанина Хари де Уиндт, швейцарския архитект Льо Корбюзие и други наши майстори на фотографията.

Иска ми се да кажа и една дума за съпроводителния текст. Писан от добри познавачи на габровската история, каквито са несъмнено авторите, той се отличава с великолепия си и точен литературен изказ, допринасящ за отличното качество на предложеното издание. Намирам, че неговото обнародване ще бъде прието като успех не само на габровската култура, но и на съвременната ни историческа публицистика, а защо не и наука.

ТОВА Е ЖИВАТА ИСТОРИЯ НА ГАБРОВО

ПЛАМЕН МИТЕВ

Значението на фотографията като документално градиво за историческата наука е безспорно. С още по-голяма сила тази констатация би могла да се отнесе за българската история, в която, по силата на редица обстоятелства, фотографията навлиза сравнително късно, а интересът към използване на старите фотографии като ценен изворов материал датира отскоро. В действителност целенасоченото издирване и събиране на снимков материал като съществен компонент от културноисторическото ни наследство започва непосредствено след Освобождението и понастоящем в големите български архиви и във фондовете на регионалните исторически музеи се съхранява огромен масив от фотографски материали, обогатяващи представите ни за почти всички по-важни събития и личности от българската история през последните 100-150 години. За съжаление, по една или друга причина, по-голямата част от опазените фотографии са известни само на ограничен кръг специалисти и изследователи, а мнозина автори на научни и популярни издания продължават да възприемат снимката единствено и само като илюстрация към техните текстове. В този смисъл, инициативата на Даниела Цонева и Момчил Цонев да съставят илюстрирания сборник „Имало едно време в Габрово“ е едно похвално начинание, заслужаващо искрена адмирация и подкрепа.

Сборникът включва 426 архивни фотографии и 30 илюстрации на старо Габрово от 70-те години на XIX в. до 70-те години на XX в., като органическата връзка на отделните снимки е постигната чрез увлекателния и прецизен разказ на двамата автори за миналото на Габрово. Подбраните фотоси са обособени в 17 тематични раздела, които по същество представят историята на града за почти едно цяло столетие и дават възможност отблизо да се проследи хронологията на неговата трансформация от типично възрожденско селище в модерен индустриален, образователен и културен център.

Дългогодишната издирвателска работа из фондовете и сбирките на големите национални архивохранилища и музеи, както и из различни частни колекции, са дали възможност на Даниела Цонева и Момчил Цонев да преоткрият „живата“, „неподправената“ история на Габрово. Непознатите и поизбледнели от времето снимки позволяват на читателя да открие една действително нова и по своему завладяваща картина на позабравеното вече минало, картина, в която се долавят не само шрихите на израстването и модернизацията на града, но и белезите на промяната в ежедневието на неговите жители. Картина, която неусетно ни потапя в атмосферата на някогашните бурни събития и обществени страсти от последните предосвободженски десетилетия и после „на забавен кадър“ ни връща към духа на току-що отминалото 20-то столетие. Подбраните от двамата съставители фотоси ни предлагат един истински калейдоскоп от кадри, в който, по неповторим начин, са събрани съдбите на хората и сградите, на улиците и махалите, на каменните мостове и чешмите, на църквите и манастирите.

Включените в „Имало едно време в Габрово“ снимки ни разкриват творческия

гений на българските майстори-строители, които умело вписват къщите и обществените здания на града в неговата естествена природна среда. Запазените фотографии дават възможност да се проследи и бавното, но все по-уверено през първите десетилетия на XX в. навлизане на европейските модни тенденции в архитектурата на „старо“ Габрово, като особено показателни в това отношение са съхранените снимки на часовниковата кула, на четирите православни храма в града, на Априловската гимназия, на първите фабрични корпуси, на градския театър и казармите, на новите улици и квартали. Предложеният в сборника документален материал позволява да се реконструира и стопанския живот на габровци, тяхната духовна пробуда и национална еманципация. Запечатаните върху снимките работилници и дюкяни, чаршии и пазари ни връщат към изначалните морални и етически ценности на българите, довели до икономическия просперитет на Габрово през 60-те и 70-те години на XIX в., до превръщането му в национален просветен център и във важно средоточие на освободителните борби срещу чуждото политическо господство. Не по-малък интерес за читателите ще бъдат и ярките свидетелства за големите празници на града, като откриването на ж.п. гарата от цар Фердинанд през 1912 г. или пък посрещането на Самарското знаме през 1924 г.

Сполучливият подбор на снимките из миналото на Габрово и умелото им представяне от страна на Даниела Цонева и Момчил Цонев могат да бъдат илюстрирани с още и още конкретни примери, но това едва ли е необходимо, защото всеки професионален историк, който се запознае с „Имало едно време в Габрово“, не може да не оцени достойнствата на сборника. Убеден съм, че отпечатването му не само ще допринесе за по-доброто осветляване на историята на града, но и ще даде тласък за по-нататъшното развитие на поселищните проучвания на региона. „Имало едно време в Габрово“ е добро доказателство за неизчерпаните все още възможности на „старите фотографии“ като исторически извор и искрено се надявам, че започнатото от двамата съставители ще бъде продължено с подобни нови, още по-амбициозни проекти.

Цонева, Даниела, Момчил Цонев. Имало едно време в Габрово. Илюстривано издание с архивни фотографии от старо Габрово. – София : Фондация за българска литература, 2008. – 336 с. : с ил.

ПОСТЪПИЛИ КНИГИ В СЕКТОР „ИЗДАНИЯ ПО БИБЛИОТЕЧНО ДЕЛО“ В НБКМ

На български език

Мк I / В 93 д

ВЪЛКАНОВА, Веселина Йорданова. Дизайн на вестника : Традиционни хибридни и онлайн емисии на пресата / В. Й. Вълканова. – София : Фак. по журналистика и масова комуникация СУ Св. Климент Охридски, 2008. – 180 с.: с цв. ил.

Мк I / Г 38 к

ГЕРГОВА, Ани Атанасова. Книжовно-документално наследство / А. А. Гергова. – София : Унив. изд. Св. Климент Охридски, 2006. – 263 с. – (Университетска библиотека ; 459)

Мк I / Г 37 к

ГЕОРГИЕВ, Лъчезар Георгиев. Книга, книгоиздаване и печат / Л. Г. Георгиев. – София : STAR WAY, 2008. – 128 с.

Мк I / Г 37 к

ГЕОРГИЕВ, Лъчезар Георгиев. Книга и книгоиздателски процес / Л. Г. Георгиев. – В. Търново : Унив. изд. Св. св. Кирил и Методий, 2008. – 384 с.

Мк I / Г 60 у

ГОГОВ, Иван Георгиев. Управление на човешките ресурси в книгоиздателските и книготърговските предприятия : Учебно помагало / И. Г. Гогов. – София : За буквите – О писменехъ, 2007. – 68 с.

Мк II / К 69 к

КНИГА. Четене. Библиотека : Сборник доклади от три национални кръгли маси, посветени на проблемите на книжния сектор и библиотечно дело в България / Състав. Валери Стефанов и др. ; Глав. ред. Боряна Христова. – София : Нар. библ. Св. св. Кирил и Методий, 2008. – 232 с.

Мк II / Н 48 а

НЕЙКОВА, Адриана Антонова. Архиви и общество / А. А. Нейкова. – София : Софи-Р, 2007. – 296 с.

Мк I / П 17 в

ПАНАЙОТОВ, Филип Ламбрев. Вестници и вестникари : Книга за българския печат / Ф. Л. Панайотов. – София : Заха-

рий Стоянов, 2008. – 339 с., 39 : ил., факс.

Мк II / С 21 в

САЧЕВ, Евгений Иванов. Въведение в социокommunikативния музеев маркетинг / Е. И. Сачев. – София : За буквите – О писменехъ, 2007. – 188 с. : с ил., 8 л. : цв. ил.

Мк II / Т 64 а

ТОДОРОВ, Тодор Колев. Автоматизация на библиотечните процеси : Настояще и бъдеще на библиотеките / Т. К. Тодоров. – София : За буквите – О писменехъ, 2007. – 248 с.

Мк I / X 26

ХАРОУЪР, Тим. Наръчник за оформление на вестник / Тим Хароуър ; Прев. от англ. ез. Светла Георгиева Цанева. – Пловдив : Пигмалион, 2007. – 252 с. : ил.

Мк II / Ц 34 б

ЦВЕТКОВА, Люба Дражева. Българската национално-информационна система на архивите – постижения, проблеми, перспективи на развитие. / Л. Д. Цветкова ; Науч. ред. Елена Харбова. – София : Софттред, 2007. – 100 с.

На руски език

Мк II / Б 44з

БИБЛИОТЕЧНАЯ економетрика : Вопросы управления формированием библиотечных фондов / Состав. В. В. Шилов. – Санкт-Петербург : Рос. нац. библ., 2003. – 120 с. – (Сборник научных трудов / Российская национальная библиотека ; Вып. 2)

Мк II / Б 81

БРИСКМАН, Татьяна Яковлевна. Российская государственная библиотека : Библиогр. указ. : 2001–2005 / Состав. Т. Я. Брискман ; При участии Х. Р. Насибулиной. – Москва : Пашков дом, 2008. – 288 с.

Мк II / Б 44 у

БІБЛІОТЕКИ України загальнодержавного значення : історія і сучасність : 36. статей / Редкол. О. С. Онищенко – голова и др. – Київ : Нац бібл. України ім. В. І. Вернадського, 2007. – 253 с. : с ил.

Мк II / Г 69 б

ГОРШКОВ, Юрий Александрович. Библиотека в стратегии современного экономического роста книгоиздания / Ю. А. Горшков. – Москва : Пашков дом, 2007. – 328 с. – (Библиотека : новые возможности)

Мк II / Д 92

ДУБРОВІНА, Любов Андріївна и др. Історія Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського : 1918–1941 / Л. А. Дубровіна, О. С. Онищенко. – Київ : Нац. бібл. України ім. В. І. Вернадського, 1998. – 337 с.

Мк Сп / К 69

КНИГА : Исследования и материалы : Сборник / Отделение историко-филолог. наук РАН; Научной совет по истории мировой культуры РАН. – 1 -.- Москва : Наука, 1959 -.- Сб. 86. Ч. 1 / Гл. ред. Б. В. Ленский. – 2007. – 224 с.

Сб. 86. Ч. 2. / Гл. ред. Б. В. Ленский. – 2007. – 184 с.

Сб. 87. Ч. 1. / Гл. ред. Б. В. Ленский. – 2007. – 256 с.

Сб. 87. Ч. 2. / Гл. ред. Б. В. Ленский. – 2007. – 256 с.

Сб. 88. Ч. 1. / Гл. ред. Б. В. Ленский. – 2008. – 272 с.

Мк Сп / К 69

КНИГА в пространстве культуры : Науч.-практ. сб. : Вып. 1 (2) -.- Москва : Рос. гос. библ., 2006 -.- (Приложение к журналу „Библиотекведение“)

Вып. 1 (2) / [Отв. сост. О. Р. Хромов]. – 2006. – 160 с. : с ил.

Вып. 1 (3) / [Отв. сост. О. Р. Хромов]. – 2007. – 160 с.

Вып. 1 (4) / [Отв. сост. О. Р. Хромов]. – 2008. – 160 с.

Мк III / Л 35 б

ЛЕВИН, Григорий Львович. Библиография. Библиографоведение : Указ. лит., изданной в СССР на рус. яз. в 1985-1991 г. : 1-2 / Состав. Г. Л. Левин ; При участии Н. Н. Галкиной. – Москва : Пашков дом, 2007.

Мк II / О 87

ОСТРОЙ, Ольга Семеновна. Двадцатый век – из прошлого к будущему: истории искусства в Российской национальной библиотеке : Очерки / О. С. Острой. – Санкт-Петербург : Рос. нац. библиот., 2007. – 168 с. : с портр.

Мк II / Р 86

РОССИЙСКАЯ национальная библиотека и отечественная художественная культура : Сб. статей и публикаций : Вып. 1 -.-

Санкт-Петербург : Рос. нац. библиот., 1997 -.- Вып. 3. – 2005. – 276 с. : с ил., факс.

Мк II / Р 92

РУКОПИСНА та книжкова спадщина України : Археогр. дослід. унікальних арх. та бібл. фондів. : Вып. 1 – / Редкол. Л. А. Дубровіна – відп. ред. и др. – Київ : Інст. рукопису Центр. наук. бібл. ім. В. І. Вернадського, 1993 -.-

Вып. 11. – Нац. бібл. України ім. В. І. Вернадського, 2007. – 328 с.

Вып. 12. – Нац. бібл. України ім. В. І. Вернадського, 2007. – 436 с.

Мк II / С 13 б

САВИНА, Инна Александровна. Библиографическое описание документа : Уч.-метод. рекомендации / И. А. Савина ; Под. ред. Н. Б. Зиновьевой. – Санкт-Петербург : Професия, 2007. – 272 с.

Мк II / С 30

СЕЛЬСКАЯ библиотека : Взгляд библиотекведов и практиков : Сб. статей / Состав. Е. М. Коломейчук и др. – Санкт-Петербург : Рос. нац. библиот., 2005. – 200 с.

Мк II / У 73

УПРАВЛЕНИЕ деятельностью центральной библиотеки субъекта РФ : региональные подходы : Сб. статей и материалов / Состав. Л. Н. Михеева, М. А. Ратавнина. – Санкт-Петербург : Рос. нац. библиот., 2007. – 240 с.

На други езици

Мк II / S 43

SDRUZENI knihoven Ceske republiky. Praha. Sdruzeni knihoven Ceske republiky / Odp. Red. Jaromir Kubicek. – Brno : Sdruzeni knihoven CR, 2007. – 136 p.

Мк II / S 75

SOUPIŠ ucastniku systemu Mezinarodniho standardniho cislovani knih – ISBN – v Ceske republice s dodatkem soupis ucastniku systemu Mezinarodniho standardniho cislovani hudebnin – ISMN – v Ceske republice : Stav k 31.12.2006. – Praha : Narodni knihovna CR etc., 2007. – 484 p.

Мк II / S 96

SVATUN, Birte. Living memory : From the collection of the National Library of Norway / Birte Svaton. – Oslo : Nasjonalbiblioteket, 2006. – 128 p. : col. ill. + 1 CD

Мк II / W 21

WALTERS, Suzanne. Library marketing that works! / Suzanne Walters. – New York ets. : Neal-Schuman, 2004. – XX, 257 p. + 1 CD.

Підготви Петя Калудина